

Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi

Pakt dla obszarów wiejskich

Projekt - wersja wewnętrzna

z dnia 20.04.2016 r.

Warszawa, 2016

Spis treści

Wstęp	4
Przebieg prac nad Paktem dla obszarów wiejskich.....	5
Dalsze kroki na poziomie MRiRW	6
Przedsięwzięcia w ramach Paktu dla obszarów wiejskich (w krótkim horyzoncie czasowym)	7
Załącznik nr 1 Analiza potrzeb w oparciu o zgłoszone propozycje przedsięwzięć do realizacji w ramach Paktu dla Obszarów Wiejskich	39
Załącznik nr 2. Środki finansowe i organizacyjne przedsięwzięć w ramach Paktu dla obszarów wiejskich	46
Środki finansowe	46
1. Fundusze UE (rozwój obszarów wiejskich oraz polityka spójności)	46
2. Fundusze krajowe.....	49
Środki organizacyjne.....	51
Załącznik nr 3 Ocena możliwości w zakresie lepszego ukierunkowania instrumentów w ramach Programów Operacyjnych Polityki Spójności na lata 2014-2020.....	54
Dotychczasowe wsparcie obszarów wiejskich w PS.....	54
Potencjalne sposoby wzmocnienia/ukierunkowania wsparcia obszarów wiejskich w Polityce Spójności.....	55
Dziedziny wsparcia obszarów wiejskich w Polityce Spójności zgodnie z układem Celów Tematycznych.....	56
Załącznik nr 4 Diagnoza sytuacji na obszarach wiejskich	60
1. Usługi publiczne wysokiej jakości na obszarach wiejskich	61
2. Infrastruktura techniczna	62
3. Zasoby naturalne (środowisko)	64
4. Przedsiębiorczość	66
5. Konkurencyjność sektora rolnego	68

Wstęp

Opracowanie *Paktu dla obszarów wiejskich* jest jednym z celów sformułowanych w *Programie Działań Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi na lata 2015-2019*. **Pakt jest „zaproszeniem” do współdziałania, jako dokument o charakterze porozumienia społecznego i politycznego, integrujący w sposób kompleksowy działania wielu podmiotów - administracji rządowej i samorządowej, lokalnych społeczności, organizacji społecznych i zawodowych - w realizacji wspólnego celu, jakim jest szeroko rozumiany rozwój obszarów wiejskich.** Efektem tych skoordynowanych działań winno być wzmocnienie wszystkich funkcji wsi: społecznych, gospodarczych i środowiskowych. Powodzenie realizacji tego przedsięwzięcia oparte jest na współpracy i zaangażowaniu ww. podmiotów, reprezentujących i oddziałujących na obszary wiejskie w Polsce.

Pakt dla obszarów wiejskich zmierza do uzyskania efektu synergii, poprzez odpowiednie ukierunkowanie wsparcia na rzecz obszarów wiejskich, realizowanego na poziomie regionalnym i krajowym przy wykorzystaniu środków krajowych i Unii Europejskiej. Skonsolidowanie zadań w jednym dokumencie zapewni spójność pomiędzy strategicznymi zadaniami rządu i samorządu realizowanymi na rzecz rozwoju obszarów wiejskich.

Sam dokument **Paktu jest zapowiedziany w Planie na rzecz odpowiedzialnego rozwoju**, a jego zadania wpisują się w zaprezentowane przez Ministerstwo Rozwoju założenia dla *Strategii na rzecz odpowiedzialnego rozwoju*, szczególnie w ramach 5 filara rozwoju o nazwie *Zrównoważony rozwój społeczny i regionalny*.

Istota *Paktu* została również zasygnalizowana w dokumencie Ministerstwa Rozwoju pt. *Plan działań na rzecz zwiększenia efektywności i przyspieszenia realizacji programów 2014-2020* jako instrument efektywnościowy w celowym i ukierunkowanym wykorzystaniu funduszy UE i krajowych.

Podstawową funkcją *Paktu* jest **wskazanie i opisanie wybranych instrumentów z różnych polityk**, które - poprzez odpowiednie dostosowanie i ukierunkowanie - mogą przyczynić do bardziej efektywnego oddziaływania na poszczególne dziedziny rozwoju obszarów wiejskich. Najważniejsze obszary zainteresowania *Paktu* to: rozwój przedsiębiorczości, aktywizacja i mobilność zawodowa mieszkańców wsi, edukacja, infrastruktura techniczna i społeczna, doradztwo, usługi publiczne, odpowiednie gospodarowanie zasobami (ziemia, woda), ochrona środowiska, narzędzia stabilizujące rynki rolne, budowanie łańcuchów żywnościowych.

Pakt grupuje 2 zestawy działań. Pierwszy - odnosi się do perspektywy krótkookresowej i zawiera rozwiązania głównie w ramach istniejących już instrumentów, aby w większym stopniu były ukierunkowane na obszary wiejskie, zgodnie ze zdiagnozowanymi potrzebami, wymagających najpilniejszej reakcji. **W odniesieniu do tego zestawu instrumentów podstawowym założeniem jest wykorzystanie istniejących: funduszy, otoczenia instytucjonalnego oraz otoczenia prawnego, z ewentualnymi koniecznymi modyfikacjami.** Pakt krótkookresowy posiada charakter doraźny, zawiera listę najistotniejszych przedsięwzięć w zakresie rozwoju obszarów wiejskich, przewidzianych do realizacji w najbliższym czasie. Wybór przedsięwzięć jest dokonywany w oparciu o: zapisy Programu Działań Ministra Rolnictwa, analizę ekspercką MRiRW, zgłaszane potrzeby różnych środowisk (samorządu, organizacji rolniczych, ekspertów, itp.) oraz z uwzględnieniem możliwości finansowych i organizacyjnych. Bardzo często jest to wykorzystanie istniejących instrumentów, funduszy czy rozwiązań organizacyjnych, ale poddanych modyfikacji pod kątem ich użyteczności i efektywności dla obszarów wiejskich (Regionalne Programy Operacyjne – kryteria premiujące, nabory

dedykowane, definicja beneficjenta, itp.; przegląd Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich), ale też przewidziane jest tworzenie nowych rozwiązań (np. finansowanych przez NFOŚiGW). Najważniejsze obszary zainteresowania dla paktu „krótkiego” to: przedsiębiorczość, gospodarowanie zasobami wodnymi, energetyka (w tym OZE), konkurencyjność sektora rolnego.

Drugi zestaw instrumentów Paktu posiada systemowy i długofalowy charakter, zakładający - jeśli zajdzie taka konieczność - głębokie zmiany legislacyjne, instytucjonalne czy programowe. Jego celem będzie wskazanie rozwiązań długofalowych, związanych z kompleksowym procesem zarządzania obszarami wiejskimi, co również będzie wymagało konsensusu rządowego, samorządowego i społecznego. Proces jego przygotowywania będzie równoległy do opracowywania wspomnianej już **Strategii na rzecz odpowiedzialnego rozwoju**. Następnie, przy zachowaniu spójności z zawartością *Strategii na rzecz odpowiedzialnego rozwoju*, modyfikowane będą tzw. zintegrowane strategie rozwoju, w tym również *Strategia na rzecz zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa na lata 2012-2020*.

Pakt długookresowy będzie dokumentem czerpiącym w dwojnasób: ze Strategii na rzecz odpowiedzialnego rozwoju oraz strategii horyzontalnych. Wskaże działania i obszary, które wymagają „paktowania”, czyli porozumienia ponadresortowego w długiej perspektywie. Będzie zawierał koncepcję długofalowego rozwoju systemu zarządzania na obszarach wiejskich, określi docelową /pożądaną strukturę instytucjonalną i organizacyjną oraz stworzy podwaliny pod trwały wieloletni system finansowania obszarów wiejskich, zarówno ze źródeł krajowych, jak i zagranicznych. Pakt „duży” będzie prezentował sposób przebudowy systemu prawnego i instytucjonalnego na rzecz rozwoju obszarów wiejskich.

Pakt Długookresowy będzie emanacją ponadresortowego, długofalowego myślenia o żywotnych obszarach wiejskich, które są atrakcyjne zarówno jako miejsce pracy w rolnictwie i poza nim, ale też jako miejsce do życia i aktywnego spędzania czasu.

W ten sposób kompleksowy dokument, jakim jest *Pakt*, ma za zadanie sprostać wyzwaniom dla obszarów wiejskich w Polsce, odnosząc się do zidentyfikowanych potrzeb rozwojowych wsi i jej mieszkańców.

Przebieg prac nad Paktem dla obszarów wiejskich

MRiRW w procesie opracowywania Paktu powołało Zespół ds. opracowania Paktu oraz zwróciło się do różnych podmiotów (eksperti, urzędy centralne, samorządy województw, samorząd rolniczy, instytuty naukowo – badawcze, organizacje rolnicze, instytucje podległe, organizacje pozarządowe) z prośbą o wskazanie tych obszarów i dziedzin obszarów wiejskich, które w opinii zainteresowanych wymagają podjęcia najpilniejszych działań naprawczych. W odpowiedzi otrzymano 457 zgłoszeń, o zróżnicowanej tematyce, formie i skali, których statystyczne zestawienie zawarto w Załączniku nr 1.

Biorąc pod uwagę analizę zgłoszonych potrzeb wg obszarów tematycznych związanych z obszarami wiejskimi i rolnictwem, a także uwzględniając analizy własne MRiRW, inne dokumenty diagnostyczne (m.in. *Raport o sytuacji społeczno-gospodarczej w Polsce (MR)*) oraz ocenę wykonalności zgłoszonych działań, została zaproponowana lista przedsięwzięć w ramach *Paktu dla obszarów wiejskich*, w pierwszej kolejności przeznaczonych do realizacji w krótkim okresie (lata 2016-2018).

Przedsięwzięcia te obejmują zarówno instrumenty już istniejące, które wymagają odpowiedniego dostosowania, a także nowe, wymagające odpowiedniego przygotowania podstaw programowych, finansowych i prawnych.

Dalsze kroki na poziomie MRiRW

Weryfikacja projektu dokumentu przez Zespół ds. opracowania projektu dokumentu programowego Pakt dla obszarów wiejskich

Biorąc pod uwagę multidyscyplinarny charakter Zespołu ds. Paktu, w skład którego wchodzi eksperci z obszarów obejmujących przedsięwzięcia w ramach Paktu, a także funkcję wspierającą Zespołu - planuje się przekazanie niniejszego dokumentu do analizy i oceny przez Zespół ekspercki. W ramach tego zadania, powołane zostaną tematyczne grupy robocze, które skoncentrują się na wybranych zagadnieniach Paktu w zakresie szczegółowego opisu samych przedsięwzięć, jak i dalszego sposobu ich wdrażania. [kwiecień/maj 2016 r.]

Weryfikacja przez departamenty MRiRW oraz kierownictwo resortu

Prowadzenie prac w ramach powołanych z udziałem Zespołu eksperckiego grup roboczych będzie prowadzone przy udziale poszczególnych Departamentów MRiRW, których rolą będzie koordynacja merytoryczna odnośnie proponowanych rozwiązań, a także zapewnienie współpracy z odpowiednimi resortami/instytucjami, których zaangażowanie jest niezbędne do szczegółowego opisanie i wprowadzenia odpowiednich zmian w przepisach oraz istniejących dokumentach programowych.

Efektom tych prac będzie kompleksowa propozycja zmian programowych, legislacyjnych, wdrożeniowych i finansowych umożliwiającą wdrożenie poszczególnych przedsięwzięć paktu. [maj-wrzesień 2016 r.]

Przyjęcie Paktu dla obszarów wiejskich - Prezentacja dokumentu

Uzgodniony i zatwierdzony na poziomie kierownictwa MRiRW dokument zostanie skierowany od uzgodnień międzyresortowych, a następnie - z zastosowaniem właściwej dla tego typu projektów procedury - do rozpatrzenia przez Komitet Stały Rady Ministrów i ostatecznie przez Radę Ministrów. Biorąc pod uwagę ścisły związek *Paktu dla obszarów wiejskich* z opracowywaną w MR *Strategią na rzecz odpowiedzialnego rozwoju*, a także istotną rolę MR w zakresie odpowiedniego dostosowania i ukierunkowania instrumentów Polityki Spójności na rzecz obszarów wiejskich przedmiotowy dokument skierowany zostanie (równolegle do prac w ramach Rady Ministrów) pod obrady Komitetu Koordynacyjnego Polityki Rozwoju. [październik-listopad 2016 r.]

Po przyjęciu dokumentu przez Radę Ministrów będzie miała miejsce prezentacja tego dokumentu na Konferencji promującej Pakt dla obszarów wiejskich, z udziałem wszystkich stron Paktu (tj. strony rządowej, samorządowej, społecznej, branżowej, naukowej, doradczej), a następnie zostanie przeprowadzona kampania informacyjna skierowana do beneficjentów przedsięwzięć zaplanowanych w ramach Paktu. [grudzień 2016 r.]

Sukcesywne uruchamianie przedsięwzięć Paktu dla obszarów wiejskich [od stycznia 2017 r.]

Przedsięwzięcia w ramach Paktu dla obszarów wiejskich (w krótkim horyzoncie czasowym)

Usługi publiczne wysokiej jakości na obszarach wiejskich:

- a. dalszy rozwój instrumentu RLKS;
- b. nowy model współpracy gmin i NGO;
- c. usługi opiekuńcze i zdrowotne;
- d. program ochrony/aktywizacji małych szkół/świetlic wiejskich.

Infrastruktura techniczna:

- a. infrastruktura wodno-kanalizacyjna;
- b. sieci przesyłowe;
- c. rozwój mikroinstalacji wykorzystujących odnawialne źródła energii;
- d. terminal zbożowy w Porcie Gdańskim;
- e. internet szerokopasmowy;
- f. drogi lokalne.

Zasoby naturalne (środowisko):

- a. rozwój małej retencji;
- b. rozwój małych elektrowni wodnych;
- c. ochrona gruntów rolnych i leśnych.

Przedsiębiorczość:

- a. rozwój przetwórstwa i sprzedaży bezpośredniej w gospodarstwach rolnych (od pola do stolika) oraz modernizacja/tworzenie targowisk (centrów sprzedaży) i systemów dystrybucji;
- b. reorientacja zawodowa/podnoszenie nabytych kwalifikacji zawodowych;
- c. doradztwo pozarolnicze zawodowe dla rolników;
- d. rewitalizacja obszarów popegeerowskich.

Konkurencyjność sektora rolnego:

- a. strategia promocji polskiej żywności;
- b. program odbudowy pogłowia polskiej trzody chlewnej;
- c. platforma żywnościowa;
- d. program wsparcia upraw non-GMO;
- e. wsparcie dla rodzinnych gospodarstw rolnych;
- f. utworzenie Agencji Bezpieczeństwa Żywnościowego.

Przedsięwzięcie horyzontalne

- a. pożyczki na finansowanie wkładu własnego dla jst.

Usługi publiczne wysokiej jakości na obszarach wiejskich

a. dalszy rozwój instrumentu Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność

Opis działania i jego cele
<p>Zastosowanie bezpośredniej formuły wdrażania instrumentu RLKS w RPO, tj. współfinansowania ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego (EFS) i/lub Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR) w ramach wskazanych w strategiach rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność (LSR) alokacjach finansowych;</p> <p>Wzmocnienie RPO formuły pośredniej wsparcia RLKS polegającej na tym, że LGD są wskazane jako beneficjent środków w ramach danego priorytetu inwestycyjnego.</p> <p>Wydzielenie kwoty dla LGD/na rzecz wybranych LSR lub uruchomienie dodatkowego konkursu na wybór LSR w danym województwie i wybranie nowych LSR (innych niż w ramach trwającego konkursu na wybór LSR).</p> <p>Cel: zwiększenie udziału lokalnej społeczności (LGD) w kształtowaniu kierunków rozwoju lokalnego</p>
Beneficjent
Lokalne Grupy Działania (LGD)
Podstawa prawna
Ustawa o rozwoju lokalnym z udziałem lokalnej społeczności
Budżet i źródło finansowania
EFS i/lub EFRR w ramach RPO, w zależności od decyzji marszałków województw
Instytucje zaangażowane
Samorządy Województw we współpracy z Ministerstwem Rozwoju (MR) i MRiRW
Wymogi realizacyjne/konieczne zmiany programowe i legislacyjne
<p>Konieczność zmiany Szczegółowych Opisów Osi Priorytetowych Regionalnych Programów Operacyjnych (SZOOP RPO) w przypadku jedynie wzmocnienia roli LGD w ramach formuły pośredniej; <i>lub</i></p> <p>Konieczność zmiany RPO w przypadku modyfikacji RPO w kierunku formuły bezpośredniej, co związane jest z długotrwałymi negocjacjami z KE, a zgodnie z rozporządzeniem 1303/2013 wybór dodatkowych strategii musi nastąpić nie później niż do końca 2017 r. (bariera w odniesieniu do nowych LSR);</p> <p>Zwiększenie budżetu na wdrażanie operacji w ramach LSR wymagać będzie zwiększenia budżetu na koszty bieżące i być może zmiany funduszu finansującego koszty bieżące w danym LSR;</p> <p>Konieczność aktualizacji/zmian już wybranych LSR.</p>
Opis działania i jego cele
Zastosowanie bezpośredniej formuły wdrażania instrumentu RLKS w RPO, tj. współfinansowania ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego (EFS) i/lub Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR) w ramach wskazanych w strategiach rozwoju lokalnego kierowanego przez

<p>społeczność (LSR) alokacjach finansowych;</p> <p>Wzmocnienie RPO formuły pośredniej wsparcia RLKS polegającej na tym, że LGD są wskazane jako beneficjent środków w ramach danego priorytetu inwestycyjnego.</p> <p>Wydzielenie kwoty dla LGD/na rzecz wybranych LSR lub uruchomienie dodatkowego konkursu na wybór LSR w danym województwie i wybranie nowych LSR (innych niż w ramach trwającego konkursu na wybór LSR).</p>
Beneficjent
Lokalne Grupy Działania (LGD)
Podstawa prawna
Ustawa o rozwoju lokalnym z udziałem lokalnej społeczności
Budżet i źródło finansowania
EFS i/lub EFRR w ramach RPO, w zależności od decyzji marszałków województw
Instytucje zaangażowane
Samorzędy Województw we współpracy z Ministerstwem Rozwoju (MR) i MRiRW
Wymogi realizacyjne/konieczne zmiany programowe i legislacyjne
<p>Konieczność zmiany Szczegółowych Opisów Osi Priorytetowych Regionalnych Programów Operacyjnych (SZOOP RPO) w przypadku jedynie wzmocnienia roli LGD w ramach formuły pośredniej;</p> <p>Konieczność zmiany RPO w przypadku modyfikacji RPO w kierunku formuły bezpośredniej, co związane jest z długotrwałymi negocjacjami z KE, a zgodnie z rozporządzeniem 1303/2013 wybór dodatkowych strategii musi nastąpić nie później niż do końca 2017 r. (bariera w odniesieniu do nowych LSR);</p> <p>Zwiększenie budżetu na wdrażanie operacji w ramach LSR wymagać będzie zwiększenia budżetu na koszty bieżące i być może zmiany funduszu finansującego koszty bieżące w danym LSR;</p> <p>Konieczność aktualizacji/zmian już wybranych LSR.</p>

b. nowy model współpracy gmin z NGO

Opis działania i jego cele
<p>Wypracowanie nowego modelu współpracy gmin z NGO pozwalającego m.in. na zlecenie organizacjom pozarządowym na realizację zaplanowanych zadań publicznych. Jest to możliwe w dwóch formach – tj. poprzez powierzenie wykonywania zadań publicznych, wraz z udzieleniem dotacji na finansowanie ich realizacji lub poprzez wspieranie wykonywania zadań publicznych, wraz z udzielaniem dotacji na dofinansowanie ich realizacji. W szczególności może to dotyczyć wsparcia gmin przez NGO w zakresie zadań gmin dotyczących m.in. usług publicznych wysokiej jakości na obszarach wiejskich oraz przeciwdziałanie bezrobociu, wykluczeniu społecznemu oraz różnicowanie działalności rolniczej i tworzenie miejsc pracy. Przewiduję się możliwość udziału NGO w realizacji wybranych zadań gmin.</p> <p>Ponadto przewiduje się wsparcie niefinansowe dla organizacji pozarządowych, które koncentruje się na udostępnianiu na preferencyjnych warunkach dla organizacji pozarządowych zasobów lokalowych i nie lokalowych (rzeczowych). Inne elementy niefinansowe dotyczą tworzenia wspólnych zespołów lub komisji tematycznych i udostępniania różnorodnych narzędzi promocji.</p> <p>Jednocześnie możliwe jest utworzenie w gminie funduszu grantowego utworzonego ze środków darczyńców, w ramach którego udzielane będą małe dotacje dla organizacji pozarządowych. Ponadto organizacje pozarządowe mogą składać propozycje do funduszu sołectkiego na zasadach ogólnych.</p> <p>Celem jest zapewnienie mieszkańcom gmin wiejskich wyższej jakości życia poprzez wzmocnienie oraz wypracowanie nowych form współpracy między gminami a organizacjami pozarządowymi.</p>
Beneficjent
J.s.t., organizacje pozarządowe, grupa docelowa – mieszkańcy obszarów wiejskich;
Podstawa prawna
<p>Zasady współpracy finansowej z organizacjami, określone zostały w Ustawie „O działalności pożytku publicznego i o wolontariacie” (z 24 kwietnia 2004 r.). Wyróżniamy 2 podstawowe formy zlecenia zadań:</p> <ul style="list-style-type: none">
– powierzenie wykonywania zadań publicznych, wraz z udzieleniem dotacji na ich realizację,
– wspieranie wykonywania zadań publicznych, wraz z udzieleniem dotacji na dofinansowanie ich realizacji. <p>Obydwie te formy odnoszą się do współpracy finansowej, czyli przekazania środków na realizację zadania publicznego, jednak istotną różnicę stanowi tu wysokość środków. Finansowanie w pełni realizacji zadania publicznego przez organizację pozarządową nazywane jest powierzeniem zadania publicznego, natomiast częściowe dofinansowanie zadania (polegające na przekazaniu części środków niezbędnych na realizację danego zadania) nazywamy wspieraniem wykonania zadania publicznego.</p>
Budżet i źródło finansowania
środki budżetowe, RPO, POWER
Instytucje zaangażowane
MRiRW, Ministerstwo Finansów
Wymogi realizacyjne/konieczne zmiany programowe i legislacyjne
Wypracowanie przewodnika i opisu dobrych praktyk, opracowanie programu, który by wspierał i promował współpracę gmin z organizacjami pozarządowymi; ew. zmiany w RPO;

c. usługi opiekuńcze i zdrowotne dla mieszkańców obszarów wiejskich

Opis działania i jego cele
Wsparcie dla działań realizowanych w gminach wiejskich w zakresie świadczenia spersonalizowanych i zintegrowanych usług społecznych (w szczególności usług: środowiskowych, wsparcia rodziny i pieczy zastępczej, opiekuńczych i zdrowotnych) w celu zwiększenia ich dostępności. Celem działania jest poprawa jakości oraz dostępu do poszczególnych usług społecznych na obszarach wiejskich.
Beneficjent
JST, ich związki i stowarzyszenia oraz samorządowe jednostki organizacyjne; podmioty świadczące usługi na rzecz JST; organizacje pozarządowe; kościoły i związki wyznaniowe oraz osoby prawne kościołów i związków wyznaniowych.
Podstawa prawna
Ustawa z dnia 11 lipca 2014 r. o zasadach realizacji programów w zakresie polityki spójności finansowanych w perspektywie finansowej 2014–2020 (Dz.U. 2014 poz. 1146 ze zm.) Ustawa o zasadach realizacji programów w zakresie polityki spójności finansowanych w perspektywie finansowej 2014–2020 [w zakresie realizacji regionalnych programów operacyjnych] Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa
Budżet i źródło finansowania
Ok. 330 mln zł.; EFS (PO WER, RPO), EFRR
Instytucje zaangażowane
Ministerstwo Rozwoju [koordynacja/wytyczne dla RPO w zakresie ukierunkowania środków PS na obszary wiejskie] Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej Samorządy Województw
Wymogi realizacyjne/konieczne zmiany programowe i legislacyjne
Porozumienie z Ministerstwem Rozwoju i Ministerstwem Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej w zakresie zmian istniejących i przygotowania nowych dokumentów wdrażających PO WER 2014-2020 oraz Urzędami Marszałkowskimi w zakresie poszczególnych RPO 2014-2020.

d. wsparcie dla małych szkół oraz promowanie małych szkół i świetlic jako centrów aktywności mieszkańców wsi

Opis działania i jego cele

W związku ze spadającą liczbą dzieci w wieku szkolnym na terenach wsi oraz obecnym sposobie naliczania subwencji oświatowej gminy wiejskie planują dalsze zamykanie małych szkół. Przynosi to ewidentne korzyści budżetowe gminom, ale jednocześnie jest początkiem procesu degradacji miejscowości, w której zamyka się szkołę, która była dotychczas ważnym ośrodkiem integracji społeczności lokalnej, działalności kulturalnej i oczywiście edukacyjnej nie tylko w odniesieniu do dzieci.

Podstawowym problemem w dalszym funkcjonowaniu małych szkół wiejskich jest koszt utrzymania szkoły, w związku z czym konieczne jest zmniejszenie obciążeń gmin w tym zakresie. Osiągnięcie tego jest możliwe poprzez:

- a. Zmianę sposobu naliczania subwencji tak aby zawierała ona pewien poziom gwarantujący przynajmniej częściowe pokrycie kosztów stałych, niezależnie od liczby dzieci uczęszczających do szkoły;
- b. Preferencyjne przeznaczanie środków na wsparcie edukacyjne z POWER oraz RPO na zajęcia realizowane w małych szkołach (w tym na zajęcia pozalekcyjne);
- c. Preferowanie zarówno w finansowaniu ze środków budżetowych jak i pomocowych szkół, w których łączy się edukację wczesnoszkolną i przedszkolną;
- d. Stworzenie mechanizmu (np. poprzez zmiany w Karcie Nauczyciela) w którym nauczyciel będzie mógł łączyć godziny szkolne z przedszkolnymi;
- e. Umożliwienie pełnienia przez małe szkoły także funkcji wiejskiej świetlicy, wiejskiego ośrodka kultury (na przykład poprzez udostępnianie zasobów biblioteki szkolnej dla dorosłych mieszkańców). Powinno to się odbywać także poprzez możliwość; „wykorzystania” nauczycieli, którzy nie mają możliwości wypełnienia pensum w ramach zajęć szkolnych lub przedszkolnych, jako animatorów pracy „świetlicowej” zarówno z dziećmi jak i z dorosłymi;
- f. Dodatkowo stworzenie powyższego mechanizmu pozwoliłoby na aktywizację także istniejących świetlic wiejskich. Zarówno małe szkoły pełniące funkcje świetlic wiejskich jak i istniejące świetlice wiejskie realizowałyby następujące zadania:
  - dostęp do internetu,
  - baza wiedzy – biblioteka, czytelnia,
  - baza sprzętu rekreacyjno – sportowego, nauka form rekreacji,
  - nauka języków obcych,
  - organizacja spotkań informacyjnych, szkoleń, warsztatów, prezentacji,
  - promocja lokalnej twórczości kulturalnej i artystycznej,
  - edukacja, terapia, integracja twórcza,
  - opieka dzienna nad dziećmi w wieku przedszkolnym, Placówka Wsparcia Dziennego.
- g. W ramach małych szkół oraz świetlic wiejskich możliwe byłoby prowadzenie tzw. salonu innowacji społecznych wspierających rozwój dzieci i młodzieży ze wsi – tj. wspieranie, z zastosowaniem mechanizmu regrantingu, lokalnych działań na rzecz rozwoju dzieci i młodzieży

ze wsi. W ramach konkursu wyłonione będą trzy najciekawsze inicjatywy regrantingowe wspierające rozwój dzieci i młodzieży ze wsi i zasilenie ich w środki (w postaci grantu) do rozdysponowania wśród placówek oświatowo-kulturalnych, organizacji pozarządowych oraz grup nieformalnych, z przeznaczeniem na wsparcie wszechstronnego rozwoju (edukacyjnego, kulturalnego, sportowego, osobowego) dzieci i młodzieży w wieku szkolnym, mieszkających na wsi, w szczególności dzieci z rodzin rolniczych oraz rodzin o niskim statusie społecznym.

Beneficjent

J.s.t.

Podstawa prawna**Budżet i źródło finansowania**

POWER, RPO, środki budżetowe

Instytucje zaangażowane

MRiRW, Ministerstwo Edukacji Narodowej, Ministerstwo Rozwoju, Ministerstwo Finansów

Wymogi realizacyjne/konieczne zmiany programowe i legislacyjne

Zmiana sposobu naliczania subwencji dla j.s.t za prowadzenie szkół, zmiana Karty Nauczyciela, zmiany w POWER i RPO;

Infrastruktura techniczna

a. infrastruktura wodno-kanalizacyjna

Opis działania i jego cele
<p>Działanie obejmuje budowę/modernizację sieci wodociągowych, oczyszczalni ścieków oraz sieci kanalizacyjnych.</p> <p>W ramach projektów z zakresu gospodarki ściekowej przewiduje się także: wsparcie dla gospodarki osadami ściekowymi, budowę lokalnych oczyszczalni ścieków do 2000 RLM wraz lokalnymi systemami kanalizacji sanitarnej (na obszarach zwartej zabudowy w pojedynczej miejscowości lub w kilku sąsiadujących ze sobą miejscowościach, nie kwalifikujących się do objęcia aglomeracją „ściekową”) oraz budowę przydomowych oczyszczalni ścieków (na terenach, dla których budowa sieci kanalizacyjnej jest nieuzasadniona ekonomicznie lub technicznie).</p> <p>Interwencja dedykowana rozwojowi infrastruktury wodno-kanalizacyjnej w ramach Regionalnych Programów Operacyjnych jest realizowana w oparciu o zapisy Krajowego Programu Oczyszczania Ścieków Komunalnych (z analiz KPOŚK wynika, że ponad 60% aglomeracji powyżej 2 tys. RLM wymagających interwencji, obejmujące gminy wiejskie i miejsko – wiejskie). W ramach EFRROW przewidziano wsparcie inwestycji z zakresu gospodarki wodno-kanalizacyjnej na obszarach zlokalizowanych poza aglomeracjami zdefiniowanymi w KPOŚK, przy zastosowaniu optymalnych ekonomicznie rozwiązań technicznych (rozwój infrastruktury wodno-kanalizacyjnej w gminach nie wchodzących w skład aglomeracji powyżej 2 tys. RLM).</p> <p><u>Cele działania:</u></p> <p>Intensyfikacja wsparcia gospodarki wodno-ściekowej na obszarach wiejskich.</p>
Beneficjent
JST, ich związki i stowarzyszenia oraz samorządowe jednostki organizacyjne; podmioty wykonujące zadania JST; przedsiębiorstwa wodociągowo-kanalizacyjne; spółki wodne; inne podmioty posiadające osobowość prawną; państwowe jednostki organizacyjne; organy władzy administracji rządowej; przedsiębiorstwa; osoby fizyczne.
Podstawa prawna
Ustawa z dnia 11 lipca 2014 r. o zasadach realizacji programów w zakresie polityki spójności finansowanych w perspektywie finansowej 2014–2020 (Dz.U. 2014 poz. 1146 ze zm.) Ustawa z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju Ustawa z dnia 18 lipca 2001 r. Prawo wodne (tekst jednolity Dz. U. z 2015 r., poz. 469) Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Dz.U. z 2013r. poz. 1232 ze zm.) Rozporządzenie z dnia 22 lipca 2014r. w sprawie sposobu wyznaczania obszaru i granic aglomeracji
Budżet i źródło finansowania
Ok. 580 mln zł. POiIŚ, RPO, NFOŚiGW, WFOŚiGW, PROW 2014-2020 (lokalne i przydomowe oczyszczalnie ścieków)
Instytucje zaangażowane
Ministerstwo Rozwoju [koordynacja/wytyczne dla RPO w zakresie ukierunkowania środków PS na obszary wiejskie], Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Samorzady Województw, pozostałe JST

Wymogi realizacyjne/konieczne zmiany programowe i legislacyjne

Analiza potrzeb określonych przez JST w oparciu o raporty i analizy w zakresie sanitacji obszarów wiejskich.

Porozumienie z Ministerstwem Rozwoju oraz Urzędami Marszałkowskimi w zakresie ew. zmian poszczególnych RPO 2014-2020 oraz ich dokumentów wdrażających.

Stworzenie kompleksowej bazy zawierającej informacje na temat przydomowych oczyszczalni ścieków, która ułatwi gminom skuteczniejsze planowanie powyższej inwestycji.

b. sieci przesyłowe

Opis działania i jego cele
<p>Wspieranie realizacji inwestycji w zakresie dostarczanie energii elektrycznej odbiorcom na obszarach wiejskich w wymaganej ilości i o pożądanej jakości.</p> <p>Wsparcie inwestycji w zakresie infrastruktury dystrybucyjnej oraz magazynowania energii elektrycznej na obszarach zagrożonych długotrwałym zanikiem napięcia energii elektrycznej</p> <p><u>Cele działania:</u></p> <p>Modernizacja układu sieci przesyłowych i rozdzielczych w celu zapewnienia ciągłości dostaw tej energii poszczególnym odbiorcom na obszarach wiejskich.</p> <p>Minimalizowanie skutków zakłóceń/zaniku napięcia w sieci dystrybucyjnej energii elektrycznej na obszarach wiejskich.</p>
Beneficjent
Jednostki Samorządu Terytorialnego
Podstawa prawna
<p>Ustawa o zasadach realizacji programów w zakresie polityki spójności finansowanych w perspektywie finansowej 2014–2020 [w zakresie realizacji regionalnych programów operacyjnych].</p> <p>Ustawa – prawo energetyczne.</p>
Budżet i źródło finansowania
Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego (PO IŚ + RPO)
Instytucje zaangażowane
<p>Ministerstwo Rozwoju [koordynacja/wytyczne dla RPO w zakresie ukierunkowania środków PS na obszary wiejskie]</p> <p>Ministerstwo Energii</p> <p>Jednostki Samorządu Terytorialnego</p>
Wymogi realizacyjne/konieczne zmiany programowe i legislacyjne
<p>Identyfikacja przez Jednostki Samorządu Terytorialnego obszarów wiejskich gdzie występuje problem zakłóceń/zaniku napięcia w sieci dystrybucyjnej energii elektrycznej.</p> <p>Porozumienie z Ministerstwem Rozwoju, Ministerstwem Energii w zakresie zmian istniejących i przygotowania nowych dokumentów wdrażających PO IŚ 2014-2020 oraz Urzędami Marszałkowskimi w zakresie poszczególnych RPO 2014-2020</p> <p>Zmiana <i>Szczegółowych Opisuów Osi Priorytetowych (SZOOP)</i> w poszczególnych programach.</p>

c. rozwój mikroinstalacji wykorzystujących odnawialne źródła energii.

Opis działania i jego cele

Wsparcie budowy mikroinstalacji prosumenckich wykorzystujących odnawialne źródła energii, poprzez dofinansowanie kosztów związanych z realizacją operacji (np. wykonanie analizy potrzeb energetycznych i możliwości pozyskania energii z różnych źródeł OZE – tzw. audytu energetycznego, zaprojektowanie instalacji, dokumentacja techniczna) oraz kosztów zakupu i montażu urządzeń służących wytwarzaniu energii elektrycznej lub ciepła lub biogazu z odnawialnych źródeł energii.

Poprzez mikroinstalacje prosumenckie należy rozumieć mikroinstalacje w rozumieniu art. 2 pkt 19 ustawy z dnia 20 lutego 2015 r. o odnawialnych źródłach energii umożliwiającą wytworzenie energii (w tym elektrycznej, ciepła lub biogazu) w ilości nie większej niż wynosi zużycie tej energii przez danego użytkownika mikroinstalacji. Łączna moc zainstalowana instalacji do wytwarzania danego rodzaju energii nie może przekroczyć 40 kW mocy elektrycznej lub 120 kW mocy cieplnej w przypadku jednoczesnego wytwarzania ciepła i energii elektrycznej, przy założeniu, że mikroinstalacja prosumencka nie może służyć celom komercyjnym, w tym uzyskiwaniu przychodów ze sprzedaży energii.

Celem działania jest produkcja energii (np. elektrycznej, ciepła, biogazu) ze źródeł odnawialnych na potrzeby własne, a tym samym ograniczenie emisji gazów cieplarnianych pochodzących ze spalania paliw kopalnych. Poprzez wspieranie rozwoju energetyki rozproszonej, działanie umożliwi odciążenie systemu elektroenergetycznego, ograniczy straty z przesyłem energii na duże odległości, a tym samym poprawi bezpieczeństwo energetyczne kraju.

Pogłębiające się problemy związane z zapewnieniem stabilności dostaw energii oraz odpowiednich jej jakości (parametrów) są wynikiem wieloletnich zaniedbań inwestycyjnych w tę część majątku sieciowego, która obecnie funkcjonuje na obszarach wiejskich. Wynika to z faktu znacznie większych kosztów technicznej obsługi klienta na obszarach wiejskich niż w miastach. Zasilenie odbiorcy wiejskiego wymaga również dłuższych ciągów liniowych, niż odbiorcy miejskiego przy podobnym poziomie zużycia energii. Przedsiębiorstwa energetyczne, kierujące się głównie zyskiem ekonomicznym, nie są skłonne realizować inwestycji w te sieci, które nie przynoszą określonych przychodów. Jest to problem, który wymaga systemowego rozwiązania z punktu widzenia polityki energetycznej Polski.

Obszary wiejskie stanowią ponad 93% obszaru Polski, zamieszkiwane są przez blisko 40% populacji kraju, a jednocześnie cechują się najsłabiej działającą infrastrukturą zaopatrzenia w energię. Jedyną realną szansą na zwiększenie bezpieczeństwa energetycznego na obszarach wiejskich, a tym samym stworzenie możliwości dalszego ich rozwoju, może być powszechne wykorzystanie rozproszonych odnawialnych źródeł energii.

Rozwój generacji rozproszonej może szybko zredukować deficyt energii na obszarach wiejskich, a tym samym wpłynąć na stabilizację warunków prowadzenia działalności rolniczej i gospodarczej. Z tych względów niezwykle ważne jest ukierunkowanie wsparcia na inwestycje w odnawialne źródła energii właśnie dla obszarów wiejskich.

Beneficjent

Jednostka samorządu terytorialnego (tylko gmina wiejska lub ewentualnie miejsko-wiejska)
Podstawa prawna
<p>Ustawa z dnia 10 kwietnia 1997 r. - Prawo energetyczne;</p> <p>Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o odnawialnych źródłach energii;</p> <p>Ustawa o zasadach realizacji programów w zakresie polityki spójności finansowanych w perspektywie finansowej 2014–2020 [w zakresie realizacji regionalnych programów operacyjnych];</p> <p>Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska [w zakresie działania wojewódzkich funduszy ochrony środowiska i gospodarki wodnej];</p>
Budżet i źródło finansowania
<p>Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego (RPO);</p> <p>Narodowy i /lub Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej</p>
Instytucje zaangażowane/partnerzy
<p>Ministerstwo Rozwoju [koordynacja/wytyczne dla POIiŚ i RPO w zakresie ukierunkowania środków PS], Ministerstwo Energii, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Zarządy województw</p>
Wymogi realizacyjne/konieczne zmiany programowe i legislacyjne
<p>Identyfikacja potrzeb określonych przez Jednostki samorządu terytorialnego przy współpracy z właściwym oddziałem Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej.</p> <p>Porozumienie z Ministerstwem Energii, Ministerstwem Rozwoju oraz Urzędami Marszałkowskimi w zakresie ew. zmian PO IŚ 2014-2020 oraz poszczególnych RPO 2014-2020.</p> <p>Zmiana Szczegółowych opisów osi priorytetowych (SZOOP) w poszczególnych programach.</p> <p>W przypadku wsparcia dla osób fizycznych (rolników) konieczna będzie notyfikacja pomocy publicznej do KE (lub uznanie <i>de minimis</i>).</p> <p>Niezbędna zmiana przepisów ustawy o odnawialnych źródłach energii w zakresie zdefiniowania podmiotów, którzy będą traktowani jako prosumenci (wszystkie podmioty), a także zasad rozliczeń z operatorami sieci, w szczególności w ramach okresowego bilansowania energii w sieci elektroenergetycznej.</p>

d. terminal zbożowy w Porcie Gdańskim

Opis działania i jego cele
<p>Unowocześnienie istniejącej oraz budowa nowej infrastruktury portowej obsługującej eksport zbóż, która poprawi konkurencyjność eksportu ziarna zbóż z Polski.</p> <p>Celem jest wykorzystanie potencjału produkcyjnego i eksportowego polskiego rolnictwa oraz stabilizacja sytuacji na rynku zbóż w Polsce.</p> <p>Polska jest eksporterem netto zbóż. Biorąc pod uwagę rosnący potencjał produkcyjny zbóż w kraju oraz pojawianie się stałych nadwyżek w bilansie krajowym ważne jest jego zintensyfikowanie do regionów świata charakteryzujących się ich niedoborem. Eksport zboża jest jednym z instrumentów stabilizujących sytuację na tym rynku. Polska może być również krajem zagospodarowującym, jako kraj tranzytowy, nadwyżki zbóż z rynku Słowacji, Czech. Rozbudowa infrastruktury eksportowej przyczyni się do zmniejszenia presji na rynek krajowy ziarna importowanego z Ukrainy.</p> <p>Obecnie barierą w efektywnym handlu zbożami są wysokie koszty związane z oczekiwaniem statków na załadunek, niedostateczna infrastruktura magazynowa nie pozwalająca na zgromadzenie dużej partii towaru, wysokie koszty załadunku i dowozu towarów do portów (oczekiwanie na odbiór ziarna ze środka transportu w porcie).</p> <p>Intensyfikacji eksportu zbóż z Polski będą sprzyjały działania na rzecz zwiększenia m.in.:</p> <ul style="list-style-type: none">
- wydajności dobowej obsługi lądowych środków transportu oraz statków,
- przyportowej infrastruktury magazynowej, pozwalającej na gromadzenie dużych partii zbóż. <p>Obecna infrastruktura nabrzeża, magazynowa i moc przeładunkowa jest niewystarczająca dla realizacji celów.</p>
Beneficjent
<p>Beneficjentami działania będą podmioty zapewniające infrastrukturę portową służącą do przyjmowania i przechowywania zboża oraz jego załadunku na statki. Beneficjentami pośrednimi przedmiotowego działania będą przedsiębiorcy działający w branży zbożowej.</p>
Podstawa prawna
Budżet i źródło finansowania
<p>EFRR, budżet Holdingu Spożywczego (?), środki prywatne</p>
Instytucje zaangażowane/partnerzy
<p>MRiRW, MliB, MGMiŻŚ, MR, MSP, MF, Podmioty gospodarcze zajmujące się udostępnianiem infrastruktury portowej wykorzystywanej przy eksporcie ziarna zbóż</p>
Wymogi realizacyjne/konieczne zmiany programowe i legislacyjne
<p>Konieczność powołania zespołu roboczego ds. stworzenia Polskiej Grupy Spożywczej w oparciu o Krajową Spółkę Cukrową i inne podmioty gospodarcze znajdujące się pod nadzorem Skarbu Państwa, z udziałem przedstawicieli Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Ministerstwa Skarbu Państwa oraz w zależności od potrzeb innych ministerstw, który wypracuje koncepcję programową i projekt rozwiązań dla przedmiotowego przedsięwzięcia.</p> <p>Konieczność uzyskania finansowania ze środków Polityki Spójności, budżetu, przedsiębiorców.</p>

e. internet szerokopasmowy

Opis działania i jego cele
<p>Wspieranie realizacji inwestycji umożliwiających jak najszerszy dostęp do sieci szerokopasmowych na obszarach wiejskich, przy jak najwyższych parametrach technicznych na terenach, gdzie stwierdzono niedoskonałość rynku lub istotne nierówności w zakresie dostępu do sieci szerokopasmowych.</p> <p>Wsparcie przeciwdziałania problemowi wykluczenia cyfrowego i realizacja projektów szkoleniowych i doradczych na rzecz rozwoju e-kompetencji a także e-aktywizacji mieszkańców obszarów wiejskich.</p> <p><u>Cele działania:</u></p> <p>wyeliminowanie terytorialnych różnic w możliwości dostępu do szerokopasmowego internetu o wysokich przepustowościach;</p> <p>budowę sieci zapewniających gwarantowaną przepustowość co najmniej 30 mb/s do użytkownika końcowego;</p> <p>rozwój kapitału ludzkiego obszarów wiejskich przy wykorzystaniu sieci szerokopasmowych.</p>
Beneficjent
<p>Jednostki Samorządu Terytorialnego</p> <p>Instytucje świadczące usługi doradcze i szkoleniowe w zakresie e-kompetencji</p>
Podstawa prawna
<p>Ustawa o zasadach realizacji programów w zakresie polityki spójności finansowanych w perspektywie finansowej 2014–2020 [w zakresie realizacji regionalnych programów operacyjnych].</p>
Budżet i źródło finansowania
<p>Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego (PO PC + PO PW)</p> <p>Europejski Fundusz Społeczny (POWER + RPO)</p>
Instytucje zaangażowane
<p>MRiRW, MR, MC, Urząd Komunikacji Elektronicznej, Jednostki Samorządu Terytorialnego</p>
Wymogi realizacyjne/konieczne zmiany programowe i legislacyjne
<p>Identyfikacja potrzeb określonych przez Jednostki Samorządu Terytorialnego oraz Urzędu Komunikacji Elektronicznej w zakresie realizacji działania w danym regionie.</p> <p>Porozumienie z Ministerstwem Rozwoju, Ministerstwem Cyfryzacji zakresie zmian istniejących i przygotowania nowych dokumentów wdrażających PO PC 2014-2020 oraz Urzędami Marszałkowskimi w zakresie poszczególnych RPO 2014-2020</p> <p>Zmiana Szczegółowych opisów osi priorytetowych (SZOOP) w poszczególnych programach.</p>

f. drogi lokalne

Opis działania i jego cele
<p>Jednym z kluczowych czynników rozwoju obszarów wiejskich całego kraju jest zapewnienie właściwego skomunikowania obszarów peryferyjnych, w tym obszarów wiejskich z centrami rozwoju regionów. Wymagane jest wzmocnienie infrastruktury służącej wzrostowi zatrudnienia oraz dostępu do dóbr i usług publicznych mieszkańców obszarów wiejskich bez konieczności zmiany ich miejsca zamieszkania. Dzięki modernizacji istniejącej infrastruktury transportowej oraz budowie nowych odcinków dróg poprawia się dostępność komunikacyjna terenów wiejskich. Rozszerzają się obszary dojazdu do pracy oraz wzmacniają się powiązania funkcjonalne wsi z miastem.</p> <p><u>Cele działania:</u></p> <p>Poprawa dostępności komunikacyjnej obszarów wiejskich poprzez budowę bezpiecznej, spójnej, zrównoważonej i przyjaznej użytkownikom gminnej i powiatowej sieci drogowej.</p>
Beneficjent
Jednostki Samorządu Terytorialnego
Podstawa prawna
<p>Ustawa o zasadach realizacji programów w zakresie polityki spójności finansowanych w perspektywie finansowej 2014–2020 [w zakresie realizacji regionalnych programów operacyjnych].</p> <p>Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 4 września 2015 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania oraz wypłaty pomocy finansowej na operacje typu „Budowa lub modernizacja dróg lokalnych” w ramach poddziałania „Wsparcie inwestycji związanych z tworzeniem, ulepszaniem lub rozbudową wszystkich rodzajów małej infrastruktury, w tym inwestycji w energię odnawialną i w oszczędzanie energii” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020</p>
Budżet i źródło finansowania
<p>Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego (RPO) - zgodnie z zapisami Umowy Partnerstwa kwota na drogi lokalne w ramach Celu Tematycznego 7 łącznie we wszystkich regionalnych programach operacyjnych nie może przekroczyć 450 mln euro. Natomiast same inwestycje w drogi lokalne w ramach CT7 nie mogą stanowić więcej niż 15% alokacji programu realizowanego na poziomie regionalnym przeznaczonej na transport drogowy.</p> <p>Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW)</p> <p>Program rozwoju gminnej i powiatowej infrastruktury drogowej 2016-2019 (budżet państwa)</p>
Instytucje zaangażowane
MRiRW, MR, MliB, Jednostki Samorządu Terytorialnego
Wymogi realizacyjne/konieczne zmiany programowe i legislacyjne
Porozumienie z Ministerstwem Rozwoju oraz Urzędami Marszałkowskimi w zakresie zmian istniejących i przygotowania nowych dokumentów wdrażających RPO 2014-2020

Zasoby naturalne

a. rozwój małej retencji

Opis działania i jego cele
<p>Rozwój kompleksowych systemów małej retencji poprzez budowę i/lub tworzenie budowli piętrzących na kanałach i małych ciekach w granicach ekosystemów od wód zależnych (głównie progi lub stopnie), renaturyzacji cieków oraz obszarów podmokłych (przywracanie naturalnego kształtu cieku, przywracanie ciągłości biologicznej cieku, przywracanie funkcji obszarom mokradłowym, budowie mikroziorników (oczek wodnych, stawów).</p> <p>Realizacja powyższych projektów będzie uzależniona od spełnienia podstawowego warunku realizacji jakim jest zapewnienie ich pełnej zgodności z RDW oraz Dyrektywą 2007/60/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 23 października 2007 r. w sprawie oceny ryzyka powodziowego i zarządzania nim (Dz. U. UE L 288/27 z dnia 6 listopada 2007 r.).</p>
Beneficjent
<p>JST, ich związki i stowarzyszenia;</p> <p>jednostki organizacyjne JST posiadające osobowość prawną;</p> <p>podmioty wykonujące usługi publiczne na zlecenie jednostek samorządu terytorialnego, w których większość udziałów lub akcji posiada samorząd;</p> <p>spółki wodne i ich związki;</p> <p>PGL Lasy Państwowe i jego jednostki organizacyjne;</p>
Podstawa prawna
<p>Ustawa z dnia 18 lipca 2001 r. Prawo wodne</p> <p>Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska</p> <p>Ustawa o zasadach realizacji programów w zakresie polityki spójności finansowanych w perspektywie finansowej 2014–2020 [w zakresie realizacji regionalnych programów operacyjnych].</p>
Budżet i źródło finansowania
<p>Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego;</p> <p>Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, Wojewódzkie Fundusze Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej.</p>
Instytucje zaangażowane
<p>MRiRW, MR, MŚ, Jednostki Samorządu Terytorialnego</p>
Wymogi realizacyjne/konieczne zmiany programowe i legislacyjne
<p>Porozumienie z Ministerstwem Środowiska, Ministerstwem Rozwoju oraz Urzędami Marszałkowskimi w zakresie ew. zmian PO IŚ 2014-2020 oraz poszczególnych RPO 2014-2020.</p> <p>Zmiana Szczegółowych opisów osi priorytetowych (SZOOP) w poszczególnych programach</p>

b. rozwój małych elektrowni wodnych

Opis działania i jego cele
Wsparcie modernizacji lub budowy małych elektrowni wodnych, poprzez dofinansowanie kosztów na działania inwestycyjne związane z budową, przebudową, rozbudową infrastruktury (w tym zakup niezbędnych urządzeń) na potrzeby produkcji energii elektrycznej. <u>Cele działania:</u> <ul style="list-style-type: none">
– produkcja energii elektrycznej ze źródeł odnawialnych;
– regulacja poziomu wody;
– tworzenie pojemności retencyjnej i ograniczanie wystąpienia powodzi;
– zmniejszenie erozji, a w efekcie obniżania się poziomu dna cieków.
Beneficjent
Jednostki samorządu terytorialnego; osoby prawne;
Podstawa prawna
Ustawa z dnia 18 lipca 2001 r. Prawo wodne Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska Ustawa o zasadach realizacji programów w zakresie polityki spójności finansowanych w perspektywie finansowej 2014–2020 [w zakresie realizacji regionalnych programów operacyjnych].
Budżet i źródło finansowania
Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego; Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, Wojewódzkie Fundusze Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej.
Instytucje zaangażowane
MRiRW, MR, MŚ, Jednostki Samorządu Terytorialnego
Wymogi realizacyjne/konieczne zmiany programowe i legislacyjne
Porozumienie z Ministerstwem Środowiska, Ministerstwem Rozwoju oraz Urzędami Marszałkowskimi w zakresie ew. zmian PO IŚ 2014-2020 oraz poszczególnych RPO 2014-2020. Zmiana Szczegółowych opisów osi priorytetowych (SZOOP) w poszczególnych programach; Realizacja działania ze środków Polityki Spójności jest uwarunkowana spełnieniem przez Polskę warunku ex-ante dotyczącego wdrożenia Dyrektywy Wodnej.

c. ochrona gruntów rolnych i leśnych

Opis działania i jego cele
<p>Celem jest zabezpieczenie zasobów ziemi rolnej oraz leśnej</p> <ul style="list-style-type: none">
– Zgodnie z ustawą o kształtowaniu ustroju rolnego wprowadzone są zasady sprzedaży i przejmowania ziemi rolnej w taki sposób, by zarządzali nią aktywni rolnicy, a w przypadku braku takiej możliwości – przejmowała ją Agencja Nieruchomości Rolnych w celu dalszego obrotu, na określonych zasadach, premiujących gospodarstwa rodzinne. Pozwoli to zabezpieczyć zasób ziemi rolnej, której powierzchnia co roku zmniejsza się, oraz interesy gospodarstw rodzinnych, które będą priorytetowo traktowane podczas powiększania gospodarstw rolnych.
– Ustawa o lasach wprowadzi zasady sprzedaży gruntów leśnych, zgodnie z którymi pierwszeństwo w obrocie i wykupie gruntów leśnych będą miały jednostki organizacyjne Państwowego Gospodarstwa Leśnego Lasy Państwowe. Dzięki doświadczeniu PGL LP pozwoli to na lepsze (jednolite) zarządzanie terenami leśnymi, i na podwyższenie jakości użytkowej, wartości ekonomicznej oraz walorów krajobrazowych lasów. Spójne zarządzanie rozległymi obszarami sprzyjać będzie racjonalnemu wykorzystaniu zasobów oraz tworzeniu miejsc pracy na obszarach wiejskich.
– Działania związane z poprawą kultury rolnej oraz przeciwdziałanie utraty wartości produkcyjnej ziemi, np. wapnowanie.
– Działania wspierające rolników – prywatnych właścicieli lasów , w celu osiągnięcia przez nich dodatkowych dochodów z użytkowania zasobów leśnych (uproszczone plany urządzenia lasu, zabiegi pielęgnacyjne)
Beneficjent
Rolnicy, PGL LP, budżety gmin
Podstawa prawna
Ustawa o kształtowaniu ustroju rolnego Ustawa o lasach
Budżet i źródło finansowania
Agencja Nieruchomości Rolnych, PGL Lasy Państwowe, Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej
Instytucje zaangażowane/partnerzy
MRiRW, MŚ
Wymogi realizacyjne/konieczne zmiany programowe i legislacyjne
Zmiany ustawowe w ww. wymienionych aktach prawnych

Przedsiębiorczość

a. rozwój przetwórstwa i sprzedaży bezpośredniej w gospodarstwach rolnych (od pola do stolika) oraz modernizacja/tworzenie targowisk (centrów sprzedaży) i systemów dystrybucji

Opis działania i jego cele
<p>Stworzenie lokalnego systemu sieciowania producentów żywności z odbiorcami, poprzez platformę internetową łączącą sprzedawców z klientami (wspólny dla projektu design), umożliwiającą:</p> <ul style="list-style-type: none">
- regularne prezentowanie oferty;
- spersonalizowaną prezentację producenta oraz metryczkę produktów;
- wymianę informacji na temat jakości i poleceń ze strony klienta;
- promocję i prezentację gminy;
- kontent bazy wiedzy , instruktarzy dla sprzedających i klientów;
- abonamenty żywnościowe;
- powiązanie platformy z lokalnymi targowiskami żywności w celu ułatwienia bezpośredniego kontaktu dostawca – klient ;
- uruchomienie postaw przedsiębiorczych na wsi. <p>Wsparcie tworzenia targowisk i dużych centrów sprzedaży bezpośredniej produktów lokalnych, obejmujące adaptację budynków, zakup robót budowlanych, usług, zakup nowych maszyn lub wyposażenia, zakup oprogramowania komputerowego oraz zakup patentów i licencji. Celem funkcjonowania takich centrów jest umożliwienie wielu producentom rolnym sprzedaży (w formie bezpośredniej) konsumentom produktów pochodzących z ich gospodarstw. Uruchomienie centrów sprzedaży bezpośredniej umożliwi sprzedaż produktów lokalnych, skrócenie łańcucha dostaw, zwiększenie dochodowości małych gospodarstw oraz rozszerzenie rynków zbytu. Dodatkowo, centra sprzedaży bezpośredniej mogłyby zajmować się przetwarzaniem produktów rolnych, pochodzących z lokalnych, małych gospodarstw, przygotowywanych np. przez koła gospodyń wiejskich lub producentów ekologicznych.</p> <p>Narzędzia edukacyjne: warsztaty/ instruktaże z atrakcyjnej ekspozycji i konfekcjonowania produktów, ekologicznego sposobu przetwarzania żywności, budowania własnej marki, rozwoju umiejętności dotarcia do klienta i korzystania z możliwości platformy, zarządzania sprzedażą, etykiety biznesowej/ 2 dniowe + instruktarze na platformie. Projekt powinien zostać poprzedzony pilotażem następnie upowszechniony dzięki długoterminowej kampanii informacyjnej.</p> <p>Platforma zakłada pozytywną rywalizację i wymianę dobrych praktyk</p> <p>Celem jest zwiększenie przedsiębiorczości i konkurencyjności mieszkańców wsi poprzez budowanie lokalnej społeczności powiązanej wzajemnymi korzyściami gospodarczymi.</p>
Beneficjent
Producenci żywności oraz konsumenci, mieszkańcy i przedsiębiorcy (także potencjalni) z obszarów wiejskich oraz lokalne społeczności wiejskie;
Podstawa prawna

Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich z udziałem środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020

Budżet i źródło finansowania

Budżet krajowy, PROW.

Instytucje zaangażowane

MRiRW, j.s.t., Urząd wojewódzki

Wymogi realizacyjne/konieczne zmiany programowe i legislacyjne

Realizacja projektu wymaga skoordynowania wielu działań na różnych poziomach i w gminach. Wymaga stworzenia sprawnego i dobrze funkcjonującego zespołu. Zmiany legislacyjne ułatwiającej sprzedaż bezpośrednią.

b. reorientacja zawodowa/podnoszenie nabytych kwalifikacji zawodowych

Opis działania i jego cele
<p>Projekty w zakresie szkolenia i doradztwa zawodowego, a także działania edukacyjne, informacyjne oraz finansowe, mające na celu likwidację barier w dostępie do pozarolniczego rynku pracy oraz tworzenie warunków do podejmowania działalności gospodarczej pozarolniczej i dywersyfikację aktywności ekonomicznej mieszkańców obszarów wiejskich.</p> <p>Cele:</p> <ul style="list-style-type: none">
– włączenie zasobów kapitału ludzkiego ukrytych w rolnictwie do pozarolniczego rynku pracy;
– zdobywanie nowych umiejętności i kwalifikacji zmierzający do znalezienia dodatkowego albo alternatywnego wobec gospodarstwa rolnego źródła utrzymania dla jednego lub kilku członków rodzin rolniczych;
– tworzenie nowych miejsc pracy w przetwórstwie rolno-spożywczym, w małej przedsiębiorczości i przemyśle oraz w powiązaniu rolnictwa z innymi działaniami gospodarki, np. z turystyką i rekreacją;
– upowszechnianie idei uczenia się przez całe życie oraz innych instrumentów na rzecz mobilności zawodowej, przeciwdziałania bezrobociu (także ukrytemu) i tworzenia nowych miejsc pracy.
Beneficjent
Instytucje Rynku Pracy (w tym Ośrodki Doradztwa Rolniczego), Jednostki Samorządu Terytorialnego.
Podstawa prawna
Ustawa o zasadach realizacji programów w zakresie polityki spójności finansowanych w perspektywie finansowej 2014–2020 [w zakresie realizacji regionalnych programów operacyjnych]; Ustawa o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy.
Budżet i źródło finansowania
Europejski Fundusz Społeczny (POWER + RPO)
Instytucje zaangażowane
MRiRW, MR, MRPiPS, j.s.t.
Wymogi realizacyjne/konieczne zmiany programowe i legislacyjne
Zagwarantowanie w RPO wsparcia dla aktywizacji zawodowej rolników i członków ich rodzin posiadających gospodarstwa poniżej 2 ha przeliczeniowych, ubezpieczonych w KRUS i ukierunkowanych na podjęcie zatrudnienia poza rolnictwem (wyjście z KRUS do ZUS); Umożliwienie w każdym województwie uruchomienia wsparcia typu outplacement skierowanego do osób odchodzących z rolnictwa, posiadających gospodarstwa rolne o powierzchni powyżej 2 ha; Wyodrębnienie wsparcia na rzecz młodych osób (do 29 roku życia) z rodzin rolniczych w ramach POWER; Zagwarantowanie wsparcia szkoleniowego z zakresu prowadzenia własnego biznesu dla beneficjentów działań „Płatności dla rolników przekazujących małe gospodarstwa rolne” oraz „Premie na rozpoczęcie działalności pozarolniczej” przewidzianych w PROW na lata 2014-2020; Powołanie koordynatora/pełnomocnika ds. zarządzania i koordynacji projektami prozatrudnieniowymi dla osób odchodzących z rolnictwa; Prowadzenie działań promujących ideę reorientacji zawodowej rolników; Monitorowanie działań służących reorientacji zawodowej rolników i członków ich rodzin.

c. doradztwo pozarolnicze zawodowe dla rolników

d. rewitalizacja obszarów popegeerowskich

Opis działania i jego cele
<p>Działanie ma na celu rewitalizację obszarów popegeerowskich, poprzez zarówno działania o charakterze inwestycyjnym (w tym uporządkowanie, przygotowanie i uzbrojenie terenów inwestycyjnych) jak i społecznym. Działania te powinny być prowadzone w sposób kompleksowy i dostosowany do zdiagnozowanych potrzeb tych obszarów.</p> <p>Istotnym problemem rynku pracy jest występowanie bezrobocia ukrytego, które w największym stopniu dotyka mieszkańców obszarów wiejskich, w tym zwłaszcza miejscowości popegeerowskich. Konieczne jest tworzenie warunków dla zatrudnienia w sektorze pozarolniczym, a także dostarczenie zachęt dla poszukiwania pracy poza rolnictwem. Niezbędne jest też objęcie wsparciem osób pozostających bez zatrudnienia, które jednak nie mają statusu osoby bezrobotnej.</p> <p><u>Cele:</u></p> <p>Przewycięzenie wykluczenia społecznego i gospodarczego mieszkańców tych obszarów. Przedsięwzięcia mają służyć rozwiązywaniu występujących na obszarze popegeerowskim problemów społecznych, a tym samym przyczynić się do poprawy jakości życia mieszkańców oraz zmniejszenia ryzyka ubóstwa i wykluczenia społecznego.</p>
Beneficjent
JST; podmioty świadczące usługi na rzecz JST; mieszkańcy terenów popegeerowskich; przedsiębiorcy
Podstawa prawna
Ustawa o zasadach realizacji programów w zakresie polityki spójności finansowanych w perspektywie finansowej 2014–2020 [w zakresie realizacji regionalnych programów operacyjnych]
Budżet i źródło finansowania
środki budżetowe, PROW, RPO lub POWER
Institucje zaangażowane
MRiRW, Ministerstwo Rozwoju, Ministerstwo Finansów, Urzędy Marszałkowskie, Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej
Wymogi realizacyjne/konieczne zmiany programowe i legislacyjne
Wskazanie obszarów popegeerowskich wymagających interwencji. Zagwarantowanie w RPO (m.in. w ramach CT 3 i CT 9) odpowiedniego wsparcia dla obszarów popegeerowskich.

Konkurencyjność sektora rolnego

a. strategia promocji polskiej żywności

Opis działania i jego cele
<p>Planuje się opracowanie strategii promocji polskiej żywności na lata 2015-2019, w której uwzględnione zostaną działania mające na celu promocję polskiej żywności na europejskich i światowych rynkach zbytu, a także działania marketingowe mające na celu wzmocnienie jej konkurencyjności na rynkach zagranicznych. W oparciu o priorytety operacyjne zawarte w ww. strategii opracowane zostaną plany działań promocyjnych na poszczególne lata.</p> <p>Cele działania:</p> <ul style="list-style-type: none">
- wzrost sprzedaży polskich produktów rolno-spożywczych na rynkach europejskich i światowych,
- skoordynowanie działań w tym zakresie promocji i marketingu artykułów rolnych.
Beneficjent
Branża rolno-spożywcza, producenci i przetwórcy, konsumenci
Podstawa prawna
Budżet i źródło finansowania
<ul style="list-style-type: none">
– ze środków budżetu państwa na promocję produktów rolnych i żywnościowych oraz na wspieranie rozwoju współpracy handlowej sektora rolno-spożywczego z zagranicą;
– działania promocyjne współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach I i II filara Wspólnej Polityki Rolnej UE;
– działania realizowane przez producentów produktów rolnych i przetwórców ze środków Funduszy Promocji Produktów Rolno-Spożywczych.
Instytucje zaangażowane
MRiRW, MSZ
Wymogi realizacyjne/konieczne zmiany programowe i legislacyjne
<p>Konieczność skoordynowania działań w zakresie promocji i marketingu artykułów rolnych pochodzących z różnych źródeł finansowania.</p> <p>Konieczność przygotowania nowych podstaw prawnych do realizacji przedsięwzięcia.</p>

b. program odbudowy pogłowia trzody chlewnej

c. platforma żywnościowa

Opis działania i jego cele
<p>Działanie polega na uruchomieniu elektronicznej platformy sprzedażowej (OTC). Koncentracja podaży krajowych towarów rolnych, w tym mięsa, mleka na rynek UE i światowy, co pozwoli na tworzenie dużych, jednorodnych partii oraz ograniczenie kosztów transakcyjnych i ryzyka handlowego, w tym ograniczenie ryzyka cenowego, w oparciu o wystandaryzowane umowy i produkty.</p> <p>Celem działania jest ułatwienie producentowi dotarcie do odbiorcy, poprzez poszukiwanie nowych sposobów dotarcia zarówno na rynkach globalnych (umożliwienia krajowym podmiotom oferowania polskich produktów na rynku światowym poprzez globalną platformę sprzedażową Global Dairy Trade jak również do dużych zinstytucjonalizowanych odbiorców).</p>
Beneficjent
Producenci rolni, przetwórcy (także potencjalni przetwórcy), społeczności lokalne, konsumenci
Podstawa prawna
Budżet i źródła finansowania
Elementy współfinansowane z PROW, Grupy Kapitałowej GPW, PARP;
Instytucje zaangażowane:
Grupa Kapitałowa Giełdy Papierów Wartościowych; MRiRW
Wymogi realizacyjne/konieczne zmiany programowe i legislacyjne
Potencjalne bariery w realizacji przedsięwzięcia to brak tradycji sprzedaży przez platformę OTC, rozproszenie na poziomie producentów i przetwórców; konieczne silne zaangażowanie w działania Grupy Kapitałowej GPW

d. program wsparcia upraw non-GMO

Opis działania i jego cele
<ul style="list-style-type: none">
• Wsparcie dla sektora przetwórstwa paszowego produktów non GMO oraz
• Wprowadzenie znakowania „wolne od GMO” lub „wyprodukowane z krajowego białka”. <p>Działania koncentrować się będą na zwiększeniu mechanizmów promocji produktów wytworzonych bez udziału GMO, szczególnie na lokalnych rynkach, budowanie łańcuchów produkcji i przetwórstwa opartych na rodzimym białku roślinnym oraz wspieranie rozwoju współpracy na rynku organizacji obrotu i wykorzystania roślin strączkowych w formie klastra rolnego.</p> <p>Ulepszanie krajowego systemu obrotu surowcem pochodzącym z roślin strączkowych możliwe będzie poprzez rozwój niszowej produkcji regionalnych wyrobów mięsnych, przy wykorzystaniu pasz z rodzimych roślin białkowych (bez GMO). Zakłada się, że model ten mógłby być wykorzystany przez małe lokalne przetwórnice pasz przy współpracy z określonymi grupami producentów żywca wieprzowego czy też drobiu, do produkcji niszowych i regionalnych produktów mięsnych.</p> <p>Cele:</p> <p>Zwiększenie udziału białka rodzimego z krajowych odmian (m.in. łubiny, groch, soja) jako alternatywa dla importowanej soi GMO;</p> <p>Rozwój systemu rynkowego obrotu surowcami rodzimych roślin białkowych oraz stworzenie systemu certyfikacji produktów mięsnych uzyskanych ze zwierząt karmionych paszami non-GMO.</p>
Beneficjent
Grupa docelowa: producenci rolni, a także wytwórcy pasz dla drobiu i trzody chlewnej
Podstawa prawna
Budżet i źródło finansowania
Środki krajowe (budżetowe), PROW
Instytucje zaangażowane
Ministerstwo Rolnictwo i Rozwoju Wsi
Wymogi realizacyjne/konieczne zmiany programowe i legislacyjne
Opracowanie planu dla powyższych działań.

e. wsparcie dla rodzinnych gospodarstw rolnych

Opis działania i jego cele

Cele: wzrost dochodów i żywotności gospodarstw rodzinnych

Płatności bezpośrednie:

Gospodarstwa rodzinne mogą wnioskować o wszystkie rodzaje płatności realizowane w ramach nowego systemu, tj. o jednolitą płatność obszarową, płatność za zazielenienie, płatność dodatkową, płatność dla młodego rolnika, płatności związane z produkcją oraz przejściowe wsparcie krajowe w sektorze tytoniu.

Wsparcie w ramach płatności dodatkowej (redystrybucyjnej) ukierunkowane zostało na małe i średnie gospodarstwa: w przedziale od 3,01 ha do 30,00 ha.

Płatność dla młodych rolników, przysługuje do 50 ha pow. gruntów objętych obszarem zatwierdzonym do JPO.

Silniejsze ukierunkowanie wsparcia do grupy gospodarstw małych i średnich zapewniają ponadto progi liczebności zwierząt w gospodarstwie ustanowione w odniesieniu do płatności związanych z produkcją w sektorach produkcji zwierząt (od 3 do 30 takich sztuk w stadzie).

Płatności do roślin wysokobiałkowych - limit powierzchni wynoszący 75 ha na gospodarstwo.

System dla małych gospodarstw, realizuje cel uproszczeniowy, polegający na zwolnieniu rolników w nim uczestniczących z kontroli norm i wymogów zasady wzajemnej zgodności, a także z obowiązku stosowania praktyk w zakresie zazielenienia. Zgodnie z przepisami UE przystąpienie do systemu było możliwe tylko w pierwszym roku jego stosowania, tj. w roku 2015.

PROW 2014-2020

- Premie dla młodych rolników - wielkość gospodarstwa od 13 tys. euro;
- Restrukturyzacja małych gospodarstw - dla gospodarstw rolnych o wielkości do 10 tys. euro;
- Płatności dla rolników przekazujących małe gospodarstwa - wsparcie jako suma rocznych stawek pomocy w wysokości 120% rocznej płatności w ramach systemu dla małych gospodarstw za rok, w którym beneficjent trwale przekazuje swoje gospodarstwo, i lata następne, do roku 2020 włącznie [możliwość zwiększenia zachęty np. do 10-cio krotności płatności bezpośrednich];
- Modernizacja gospodarstw rolnych - dla gospodarstw rolnych o wielkości od 10 tys. euro do 200 tys. euro;
- Inwestycje w gospodarstwach położonych na obszarach Natura 2000 oraz OSN - Wsparcie wynosi 50% kosztów kwalifikowalnych operacji [możliwość zwiększenia zachęty w przypadku gospodarstw ekologicznych]
- Inwestycje odtwarzające potencjał produkcji rolnej [brak kryteriów dot. wielkości gospodarstw; możliwość zróżnicowania]
- Tworzenie grup i organizacji producentów w rolnictwie i leśnictwie;
- Systemy jakości produktów rolnych i środków spożywczych;
- Przetwórstwo i marketing produktów rolnych - maksymalna kwota pomocy wynosi 50% kosztów

<p>kwalifikowanych [możliwość zwiększenia zachęty w przypadku gospodarstw ekologicznych];</p> <ul style="list-style-type: none"> – Inwestycje w rozwój obszarów leśnych i poprawę żywotności lasów (zalesianie gruntów rolnych) - minimalna powierzchni zalesienia - wynosi 0,1 ha (uwzględnia większe rozdrobnienie działek rolnych); limit wielkości zalesienia - do 20 ha w całym okresie programowania; – Działanie rolno-środowiskowo-klimatyczne i „Rolnictwo ekologiczne” - w ramach ww. działań stosowany jest mechanizm degresywności stawek płatności preferujący gospodarstwa mniejsze: 100% stawki podstawowej – za powierzchnię od 0,10 ha do 50 ha; 75% stawki podstawowej – za powierzchnię powyżej 50 ha do 100 ha; 60% stawki podstawowej – za powierzchnię powyżej 100 ha; – Wsparcie dla obszarów o niekorzystnych warunkach gospodarowania – podobnie obowiązuje system degresywności – do 75 ha . <p><u>Działania pośrednie PROW 2014-2020:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> – Transfer wiedzy i doradztwo rolnicze; – Premie na rozpoczęcie działalności pozarolniczej - dla beneficjentów działania Płatności dla rolników przekazujących małe gospodarstwa albo dla właścicieli gospodarstw rolnych do 15 tys. euro. – Rozwój usług rolniczych [możliwość wprowadzenia zachęt/zróżnicowania dla gospodarstw małych]
Beneficjent
<p>Rolnik aktywny zawodowo (małe gospodarstwa rolne); w przypadku rolników rozpoczynających działalność gospodarczą w zakresie przetwórstwa produktów rolnych - Rolnik, domownik, małżonek rolnika podlegający ubezpieczeniu społecznemu rolników w pełnym zakresie (dotyczy); W przypadku usług rolniczych - osoba fizyczna, osoba prawna, jednostka organizacyjna nieposiadająca osobowości prawnej, prowadząca działalność gospodarczą w zakresie usług rolniczych jako mikro- lub małe przedsiębiorstwo przez co najmniej dwa lata przed złożeniem wniosku o przyznanie pomocy; w Działaniu rolno-środowiskowo-klimatyczne – rolnik, grupa rolników, grupa rolników i innych zarządców gruntów.</p>
Podstawa prawna
<p>Ustawa o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich z udziałem środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020;</p>
Budżet i źródło finansowania
<p>PROW</p>
Instytucje zaangażowane
<p>MRiRW, ARiMR</p>
Wymogi realizacyjne/konieczne zmiany programowe i legislacyjne
<p>Możliwa modyfikacja PROW w kierunku zwiększenia/zróżnicowania preferencji</p>

f. utworzenie Agencji Bezpieczeństwa Żywnościowego

Opis działania i jego cele
<p>Reforma w sferze instytucjonalnej polegać będzie na zintegrowaniu wszystkich procesów kontrolnych i monitorujących w całym łańcuchu żywnościowym. Istnieje potrzeba skonsolidowania wszystkich instytucji zaangażowanych w nadzór nad tym łańcuchem tj. 3 inspekcje nadzorowane przez MRiRW: Inspekcja Weterynaryjna, Państwowa Inspekcja Ochrony Roślin i Nasiennictwa, Inspekcja Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych, a także w części swoich kompetencji Państwowa Inspekcja Sanitarna nadzorowana przez Ministra Zdrowia oraz Inspekcja Handlowa funkcjonująca w ramach struktury Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów. Na skutek połączenia inspekcji zostaną wyeliminowane przypadki dotyczące dublowania się lub nakładania kompetencji w niektórych obszarach objętych nadzorem, a jednocześnie nastąpi zintegrowanie procesów, które obecnie są rozczłonkowane i rozproszone w wielu instytucjach.</p> <p>Planuje się ustanowić organ Agencji Bezpieczeństwa Żywnościowego na poziomie centralnym, wojewódzkim i powiatowym jako organów administracji niezespolejonej.</p> <p>Celem jest reforma instytucjonalna na rzecz poprawy bezpieczeństwa żywności w Polsce</p>
Beneficjent
Grupa docelowa – producenci rolni
Podstawa prawna
poniżej
Budżet i źródło finansowania
środki budżetowe
Instytucje zaangażowane
MRiRW, MZ, UOKiK, GIW, PIORIN, IJHAR-S, PIS, PIH
Wymogi realizacyjne/konieczne zmiany programowe i legislacyjne
Zmiany legislacyjne m.in. w : Ustawa z dnia 10 grudnia 2003 r. o kontroli weterynaryjnej w handlu Ustawa z dnia 27 sierpnia 2003 r. o weterynaryjnej kontroli granicznej Ustawa z dnia 29 czerwca 2010 r. o bezpieczeństwie żywności i żywienia Ustawa z dnia 18 grudnia 2003 r. o ochronie roślin Ustawa z dnia 8 marca 2013 r. o środkach ochrony roślin Ustawa z dnia 9 listopada 2012 r. o nasiennictwie Ustawa z dnia z dnia 25 czerwca 2009 r. o rolnictwie ekologicznym Ustawa z dnia 22 czerwca 2001 r. o mikroorganizmach i organizmach genetycznie zmodyfikowanych

Przedsięwzięcie horyzontalne

a. Pożyczki na finansowanie wkładu własnego j.s.t.

Opis działania i jego cele
<p>W wielu opracowaniach dotyczących pozyskiwania wsparcia z funduszy unijnych jedną z najczęściej wskazywanych przyczyn braku aktywności i niskiej skuteczności gmin w pozyskiwaniu dofinansowania UE jest brak wymaganego wkładu własnego.</p> <p>W związku z tym, Bank Gospodarstwa Krajowego będzie udzielał pożyczek do wysokości środków: Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW), Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Funduszu Spójności określonych w umowie przyznania pomocy zawieranej pomiędzy instytucją wdrażającą a beneficjentem pomocy na finansowanie kosztów kwalifikowalnych operacji. Środki przekazywane w trybie refundacji kosztów stanowiąc będą spłatę wykorzystanych środków pożyczek. Dzięki temu gminy będą mogły realizować duże projekty infrastrukturalne szczególnie w dziedzinie transportu, ochrony środowiska, przeciwdziałania zagrożeniom i energetyki oraz projekty rewitalizacyjne.</p> <p>Cele:</p> <p>Zwiększenie w sektorze publicznym, w szczególności wśród gmin wiejskich, możliwości realizowania projektów z udziałem środków europejskich, poprzez prefinansowanie wydatków.</p>
Beneficjent
Jednostki samorządu terytorialnego (j.s.t.) i Lokalne Grupy Działania (LGD)
Podstawa prawna
Ustawa z dnia 14 marca 2003 r. o Banku Gospodarstwa Krajowego
Budżet i źródło finansowania
Środki krajowe (budżetowe)
Institucje zaangażowane
Ministerstwo Rolnictwo i Rozwoju Wsi, Ministerstwo Finansów, Ministerstwo Rozwoju, Bank Gospodarstwa Krajowego
Wymogi realizacyjne/konieczne zmiany programowe i legislacyjne
Konieczne uregulowania prawne (do rozważenia) dotyczące możliwości zasilania przez Ministerstwo Finansów rachunku dedykowanego uruchomieniom środków pożyczki.

Przedsięwzięcia	Źródła finansowania					
	PROW 2014-2020	RPO 2014-2020	NFOŚiGW, WFOŚiGW	BGK	budżet	inne
<i>Usługi publiczne wysokiej jakości na obszarach wiejskich.</i>						
a. program ochrony/aktywizacji małych szkół/świetlic wiejskich						
b. dalszy rozwój instrumentu RLKS;						
c. nowy model współpracy gmin i NGO;						
d. usługi opiekuńcze i zdrowotne						
<i>Infrastruktura techniczna</i>						
a. infrastruktura wodno-kanalizacyjna;						POiŚ
b. sieci przesyłowe.						POiŚ
c. rozwój mikroinstalacji wykorzystujących odnawialne źródła energii;						
d. terminal zbożowy w Porcie Gdańskim;						POiŚ, inne
e. drogi lokalne						
<i>Zasoby naturalne (środowisko)</i>						
a. rozwój małej retencji;						
b. rozwój małych elektrowni wodnych;						
c. ochrona gruntów rolnych i leśnych;						
<i>Przedsiębiorczość</i>						
a. rozwój przetwórstwa i sprzedaży bezpośredniej w gospodarstwach rolnych oraz modernizacja/tworzenie targowisk i systemów dystrybucji;						
b. reorientacja zawodowa/podnoszenie nabytych kwalifikacji zawodowych						
c. doradztwo pozarolnicze zawodowe dla rolników.						POWER
d. rewitalizacja obszarów popegeerowskich						
<i>Konkurencyjność sektora rolnego</i>						
a. Strategia promocji polskiej żywności						
b. Program odbudowy pogłowia polskiej trzody chlewnej						
c. Platforma żywnościowa						PARP, GPW
d. program wsparcia upraw non-GMO;						
e. wsparcie dla rodzinnych gospodarstw rolnych						
f. utworzenie Agencji Bezpieczeństwa Żywnościowego						
<i>Przedsięwzięcia horyzontalne</i>						
a. Pożyczki na finansowanie wkładu własnego dla jst						

Załącznik nr 1 Analiza potrzeb w oparciu o zgłoszone propozycje przedsięwzięć do realizacji w ramach Paktu dla Obszarów Wiejskich

Przystępując do opracowania założeń *Paktu dla obszarów wiejskich*, wyboru przedsięwzięć oraz sposobu ich realizacji, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi zaangażowano szereg podmiotów zewnętrznych (samorządy województw, instytuty naukowe, eksperci zewnętrzni), które poproszono o wskazanie i opisanie najważniejszych z ich punktu widzenia działań i inicjatyw do realizacji na obszarach wiejskich.

Chodziło przede wszystkim o zidentyfikowanie tych działań, które nie są wystarczająco zaadresowane w dotychczasowych politykach: w Polityce Spójności, Wspólnej Polityce Rolnej, działaniach finansowanych ze źródeł krajowych, a z uwagi na swój charakter, powinny być przedmiotem interwencji publicznej.

Dodatkową wartością zaangażowania podmiotów zewnętrznych jest możliwość analizy i wyboru tych działań, które - zgodnie z nazwą dokumentu - powinny być przedmiotem umowy między różnymi stronami, które mają wpływ na kształt kreowanej polityki, wybór konkretnych środków czy zapewnienie odpowiednich nakładów finansowych. Efektem takiego porozumienia powinna być poprawa jakości życia na obszarach wiejskich w wybranych dziedzinach, które obecnie są na niewystarczającym poziomie (z punktu widzenia możliwości Państwa, jak i aspiracji mieszkańców obszarów wiejskich).

Często można zauważyć, że największe luki rozwojowe w zakresie czynników warunkujących jakość życia występują na styku kompetencji różnych podmiotów publicznych, zarówno z uwagi na przedmiot tych kompetencji (np. dziedzina będąca wspólnym udziałem różnych resortów), jak i wymiar terytorialny (podobne interwencje prowadzone ze szczebla rządowego, jak i samorządowego).

Biorąc powyższe pod uwagę, MRiRW zwróciło się do różnych podmiotów z prośbą o wskazanie tych obszarów i dziedzin, które w opinii zainteresowanych wymagają podjęcia najpilniejszych działań naprawczych. W odpowiedzi przesłano 457 zgłoszeń (poniżej zestawienie z uwzględnieniem obszarów tematycznych), o zróżnicowanej tematyce, formie i skali, których statystyczne zestawienie zawarto w poniższej tabeli.

Tab. 1 Zestawienie liczby zgłoszonych przedsięwzięć przez ankietowane instytucje (oraz Departamenty MRiRW) uszeregowane od największej do najmniejszej liczny zgłoszeń.

Obszary tematyczne/ Liczba zgłoszonych przedsięwzięć	
8. Gospodarowanie zasobami wodnymi	111
7. Ochrona gleb, wody i powietrza przed zanieczyszczeniami	71
10. Rozwój przedsiębiorczości (w tym dostęp do instytucji otoczenia biznesu)	40
5. Modernizacja energetyki na obszarach wiejskich, w tym tworzenie rozproszonych źródeł energii	36
2. Wyrównywanie szans edukacyjnych i w dostępie do dóbr kultury	28
6. Pielęgnowanie i wykorzystanie zasobów środowiskowych oraz kulturowych i dziedzictwa narodowego (m.in. do rozwoju turystyki)	25
17. Bezpieczeństwo i wysoka jakość żywności	22
3. Wahadłowa mobilność przestrzenna	19
11. Mobilność i doskonalenie zawodowe oraz kształcenie przez całe życie	18
12. Przewycięzanie ubóstwa i wykluczenia społecznego	16
1. Dostęp do usług zdrowotnych i opiekuńczych	14
13. Ład przestrzenny i rewitalizacja	13
16. Stabilność rynków rolnych i ograniczanie ryzyka w sektorze rolnym	12
15. Wartość dodana w sektorze rolnym	9
9. Bezpieczeństwo fizyczne na obszarach wiejskich (policja, służby ratownicze, zabezpieczenie przed klęskami żywiołowym)	9
4. Włączenie cyfrowe i pocztowe obszarów wiejskich	7
14. Gospodarowanie ziemią i poprawa struktury gospodarstw rolnych	7
Razem	457

Jedna czwarta zgłoszonych propozycji dotyczyła przedsięwzięć w obszarze tematycznym *Gospodarowanie zasobami wodnymi*. Ponadto w czołówce pod względem zgłoszonych przedsięwzięć znalazły się następujące obszary: *Ochrona gleb, wody i powietrza przed zanieczyszczeniami*; *Rozwój przedsiębiorczości (w tym dostęp do instytucji otoczenia biznesu)*; *Modernizacja energetyki na obszarach wiejskich, w tym tworzenie rozproszonych źródeł energii*.

Poniżej przedstawiono zestawienie zgłoszonych przedsięwzięć w ramach poszczególnych obszarów tematycznych odpowiednio zgrupowanych (i dostosowanych pod kątem nazewnictwa).

Obszary tematyczne/ Liczba zgłoszonych przedsięwzięć	
<i>Usługi publiczne wysokiej jakości na obszarach wiejskich</i>	51
Dostęp do usług zdrowotnych i opiekuńczych	14
Wyrównywanie szans edukacyjnych i w dostępie do dóbr kultury	28
Bezpieczeństwo fizyczne na obszarach wiejskich (policja, służby ratownicze)	9
<i>Infrastruktura techniczna</i>	62
Dostępność transportowa i (wahadłowa) mobilność przestrzenna	19
Włączenie cyfrowe i pocztowe obszarów wiejskich	7
Bezpieczeństwo energetyczne, w tym rozwój rozproszonych źródeł energii	36
<i>Zasoby naturalne</i>	207
Utrzymanie bioróżnorodności, zrównoważone wykorzystanie zasobów naturalnych, rozwój praktyk na rzecz przeciwdziałania zmianom klimatycznym	25
Ochrona gleb, wód i powietrza przed zanieczyszczeniami	71
Gospodarowanie zasobami wodnymi na obszarach wiejskich	111
<i>Przeciwdziałanie bezrobociu, wykluczeniu społecznemu oraz różnicowanie działalności rolniczej i tworzenie miejsc pracy</i>	74
Rozwój przedsiębiorczości (w tym dostępu do instytucji otoczenia biznesu)	40
Przewycięzanie ubóstwa i wykluczenia społecznego	16
Mobilność i doskonalenie zawodowe oraz kształcenie przez całe życie	18
<i>Zagospodarowanie przestrzenne</i>	20
Ład przestrzenny i rewitalizacja	13
Gospodarowanie ziemią i poprawa struktury gospodarstw rolnych	7
<i>Konkurencyjność sektora rolnego</i>	43
Wartość dodana w sektorze rolnym	9
Stabilność rynków rolnych i ograniczanie ryzyka w sektorze rolnym	12
Bezpieczeństwo i wysoka jakość żywności	22
Razem	457

Analizując zgłoszone przedsięwzięcia pod kątem opracowania listy potrzeb na obszarach wiejskich, wskazanych przez poszczególnych interesariuszy, a następnie przedsięwzięć do realizacji w ramach Paktu w perspektywie krótkofalowej, konieczne było dokonanie pewnych uproszczeń i agregacji zgłoszeń, z uwagi na poniższe przesłanki:

- niektóre przedsięwzięcia odnosiły się do wielu obszarów tematycznych, bez wskazania obszaru wiodącego;
- niektóre przedsięwzięcia stanowiły informację o realizowanych lub zrealizowanych zadaniach np. w ramach programów wieloletnich instytutów naukowych, działań w ramach RPO, innych inicjatyw jst;
- niektóre przedsięwzięcia miały charakter incydentalny (impreza promocyjna) lub bardzo niewielkiej skali.

Analiza zgłoszonych przedsięwzięć w poszczególnych obszarach tematycznych

1. Usługi publiczne wysokiej jakości na obszarach wiejskich, w tym:

- dostęp do usług zdrowotnych i opiekuńczych;
- wyrównywanie szans edukacyjnych i w dostępie do dóbr kultury;
- bezpieczeństwo fizyczne na obszarach wiejskich (policja, służby ratownicze).

W ramach obszaru priorytetowego *dostęp do usług zdrowotnych i opiekuńczych* najwięcej propozycji przedsięwzięć dotyczyło działań w ramach Regionalnych Programach Operacyjnych (RPO). Dotyczyły one następujących zagadnień: **inwestycji w infrastrukturę zdrowotną i społeczną; ułatwiania dostępu do usług społecznych**, aktywnego i zdrowego starzenia się; w tym ułatwiania dostępu do badań profilaktycznych. Ponadto pojawiły się inne propozycje tj. przedsięwzięcie dotyczące działań edukacyjnych, społecznych, kulturalnych w **wiejskich świetlicach** oraz propozycja dotycząca wyrównywania różnic w **zdrowiu ludności zamieszkałej tereny wiejskie**.

W ramach obszaru priorytetowego *wyrównywanie szans edukacyjnych i w dostępie do dóbr kultury* zgłoszono zróżnicowane propozycje przedsięwzięć **dotyczących edukacji**, tj. dotyczące stworzenia **platformy internetowej w zakresie wiedzy rolniczej, wsparcia szkół rolniczych** (prowadzenie i rozwój tych szkół, program stypendialny, centra kształcenia ustawicznego), **wsparcia materialnego szkół** (w tym w zakresie multimediiów), propozycji dotyczącej systemowego rozwiązania na rzecz **wspierania edukacji uzdolnionych dzieci i młodzieży**, rozwoju **infrastruktury społecznej** na obszarach wiejskich, edukacji ekologicznej. W ramach **RPO wskazano przedsięwzięcia w zakresie inwestycji w edukację, edukacji przedszkolnej i ogólnej, kształcenia zawodowego ustawicznego**.

W ramach obszaru priorytetowego *bezpieczeństwo fizyczne na obszarach wiejskich* zgłoszono następujące propozycje: duże **inwestycje o charakterze przeciwpowodziowym**, wsparcie straży pożarnej (remont remiz, zakup samochodów ratowniczo-gaśniczych (RPO) oraz zakup sprzętu oraz odzieży ochronnej dla OSP). Ministerstwo Środowiska wskazało na projekty **Planów zarządzania ryzykiem powodziowym** dla obszarów dorzeczy Wisły, Odry i Pregoty oraz projekty **Planów przeciwdziałania skutkom suszy** na obszarach dorzeczy.

2. Infrastruktura techniczna, w tym:

- dostępność transportowa i (wahadłowa) mobilność przestrzenna;
- włączenie cyfrowe i pocztowe obszarów wiejskich;
- bezpieczeństwo energetyczne, w tym rozwój rozproszonych źródeł energii.

W zakresie przedsięwzięć dotyczących rozwoju infrastruktury technicznej, najwięcej propozycji dotyczyło **modernizacji energetyki na obszarach wiejskich, w tym tworzenie rozproszonych źródeł energii**. Zaproponowane w powyższym zakresie działania dotyczyły głównie dywersyfikacji źródeł i surowców energetycznych na obszarach wiejskich w oparciu o biomasę i biogaz. Najczęściej wskazywanym źródłem finansowania ww. inwestycji był PROW 2014-2020 (wymagane zmiany zapisów programu), Regionalne Programy Operacyjne oraz Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej. Realizacja niektórych z przedsięwzięć w zakresie OZE zakłada również osiągnięcie dodatkowych celów jak rozwój przedsiębiorczości na obszarach wiejskich.

Druga co do wielkości liczba propozycji dotyczyła przedsięwzięć dotyczących rozwoju infrastruktury technicznej była *mobilność przestrzenna i dostępność transportowa*, rozumiana jako **rozwój infrastruktury drogowej** i kolejowej, powiązanie komunikacyjne obszarów wokół dużego miasta, dobrze funkcjonującą komunikację publiczną oraz zapewnienie dostępności np. do lokalnych centrów przedsiębiorczości, terenów inwestycyjnych czy obszarów o wysokich wartościach turystycznych. Większość zgłoszonych przedsięwzięć zakładała realizację inwestycji poprzez Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego.

Ostatnim obszarem było *włączenie cyfrowe i pocztowe obszarów wiejskich*. Inwestycje zaproponowane w ww. zakresie dotyczyły **rozwój sieci szerokopasmowego Internetu oraz transferu innowacyjnych rozwiązań służących modernizacji rolnictwa** oraz poszerzeniu wachlarza usług publicznych dostępnych dla mieszkańców terenów wiejskich. Najczęściej wskazywanym źródłem finansowania ww. inwestycji był PROW 2014-2020 oraz PO Polska Cyfrowa 2014-2020.

3. Zasoby naturalne, w tym:

- utrzymanie bioróżnorodności, zrównoważone wykorzystanie zasobów naturalnych, rozwój praktyk na rzecz przeciwdziałania zmianom klimatycznym;
- ochrona gleb, wód i powietrza przed zanieczyszczeniami;
- gospodarowanie zasobami wodnymi na obszarach wiejskich.

W odniesieniu do przedsięwzięć środowiskowo-klimatycznych, wskazywano na potrzebę **kształtowania bioróżnorodności na obszarach wiejskich**, wsparcia dla infrastruktury służącej utrzymaniu centrów ochrony różnorodności biologicznej oraz wypracowania działania „rozwój systemów rolno-leśnych” (w obecnym PROW 2014-2020).

Jako działania powiązane z ochroną środowiska wskazano na konieczność wspierania utrzymania **rodzimych ras zwierząt** (baza genetyczna), wsparcia dla utrzymania dziedzictwa kulturowego, **rozwój turystyki oraz produktów regionalnych**.

Duża część wniosków dotyczyła konieczności wzrostu poziomu wiedzy wśród rolników w zakresie oddziaływania na środowisko (środki ochrony roślin i nawozy) oraz stosowania odpowiednich praktyk rolniczych z tym związanych. Niektóre działania wpisywały się zarówno w temat ochrony środowiska, jak i odpowiedniego gospodarowania jego zasobami (rekultywacja śródpolnych zbiorników wodnych).

W kontekście ochrony gleb wielokrotnie zgłaszana była konieczność **wsparcia dla wapnowania gleb** oraz upowszechnienia i promocji tego zabiegu.

Z problematyką ochrony gleb i wód, a także gospodarowania zasobami wodnymi wiązały się najczęściej postulaty w zakresie infrastruktury komunalnej, tj. dalszego **rozwój sieci wodno-kanalizacyjnych** (zarówno w obrębie aglomeracji, jak i poza nimi), **przydomowych oczyszczalni ścieków, sieci wodociągowej oraz budowy punktów do selektywnej zbiórki odpadów**. W zakresie gospodarki wodą najwięcej postulatów zgłoszono w zakresie rozwoju **melioracji, małej retencji, ochrony przeciwpowodziowej** oraz upowszechniania oszczędnego gospodarowania wodą w rolnictwie.

4. Przeciwdziałanie bezrobociu, wykluczeniu społecznemu oraz różnicowanie działalności rolniczej i tworzenie miejsc pracy, w tym:

- rozwój przedsiębiorczości (w tym dostępu do instytucji otoczenia biznesu);
- mobilność i doskonalenie zawodowe oraz kształcenie przez całe życie;
- przewyższanie ubóstwa i wykluczenia społecznego.

Większość przedsięwzięć w zakresie przedsiębiorczości dotyczyła działań realizowanych w ramach RPO, takich jak: **wsparcie dla przedsiębiorstw, w tym na rozpoczęcie działalności**; wdrożenie wyników prac B+R oraz innowacyjnych produktów/usług; przygotowanie terenów inwestycyjnych; **rozwój usług biznesowych**; **reorientacja zawodowa rolników** oraz członków ich rodzin; wsparcie przedsiębiorczości na obszarach chronionych (Natura 2000). Wśród przedsięwzięć związanych z **PROW 2014-2020** wskazano takie działania, jak m.in. wsparcie **pozarolniczej działalności gospodarczej** czy **sieciowanie sprzedaży produktów wytwarzanych w gospodarstwach rolnych**. Jako działania możliwe do realizacji przy wykorzystaniu środków CPF (Fundusz Współpracy) wskazano uruchomienie specjalnej linii kredytowej na wsparcie przedsiębiorczości na obszarach wiejskich oraz systemowe wsparcie usług doradczych w zakresie przetwórstwa i sprzedaży produktów rolno-spożywczych. Ponadto zaproponowano zmiany legislacyjne m.in. w dziedzinie produkcji biopaliw.

Zgłoszone przez samorządy województw przedsięwzięcia w zakresie doskonalenia zawodowego dotyczyły takich działań realizowanych w ramach RPO jak: **wspieranie samozatrudnienia i powstawania nowych miejsc pracy**; **podnoszenie lub zmiana kwalifikacji zawodowych**; **wsparcie kształcenia zawodowego i ustawicznego**; zwiększenie dostępności do edukacji przedszkolnej oraz do opieki nad dziećmi do lat 3. Przedsięwzięcia zgłoszone przez inne podmioty obejmują m.in. promowanie zasad BHP w gospodarstwach rolnych oraz wsparcie dla rozwoju Krajowego Centrum Edukacji Rolniczej.

Większość przedsięwzięć w zakresie przewyższania ubóstwa dotyczyła działań realizowanych w ramach RPO, takich jak: **integracja osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym poprzez aktywizację społeczno-zawodową**; profilaktyka społeczna; rozwój infrastruktury pomocy społecznej; rozwój usług opiekuńczych i specjalistycznych; mieszkalnictwo socjalne i wspomagane. W ramach krajowego programu operacyjnego PO WER zgłoszono działanie w zakresie **rewitalizacji środowisk popegeerowskich**. Zgłoszone przedsięwzięcia związane z **PROW 2014-2020** obejmują m.in. **wykorzystanie LGD w rozwoju ekonomii społecznej**.

5. Zagospodarowanie przestrzenne, w tym:

- ład przestrzenny i rewitalizacja;
- gospodarowanie ziemią i poprawa struktury gospodarstw rolnych;

W zakresie ładu przestrzennego i rewitalizacji najczęściej wskazywano na potrzebę realizacji **kompleksowych projektów na rzecz rewitalizacji fizycznej, gospodarczej i społecznej na obszarach wiejskich**. W tym kontekście pojawiały się postulaty dotyczące rekultywacji terenów rolnych, restytucji ekologicznej oraz w zakresie poprawy struktury gospodarstw rolnych opracowanie rozwiązań projektowych w odniesieniu do dróg rolniczych.

Jako zadanie systemowe zgłoszono wprowadzenie zmian w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym obszarów wiejskich (w kontekście planowanych prac nad ustawą o zagospodarowaniu

przestrzennym).W zakresie gospodarowania ziemią, wskazywano na potrzebę tworzenia **baz nowego sprzętu rolnego** (dla grup rolników), wsparcie dla gospodarstw narażonych na skutki suszy, renowacji łąk i pastwisk oraz **działania na rzecz scalania i wymiany gruntów**.

6. Konkurencyjność sektora rolnego, w tym:

- wartość dodana w sektorze rolnym;
- stabilność rynków rolnych i ograniczanie ryzyka w sektorze rolnym;
- bezpieczeństwo i wysoka jakość żywności.

W zakresie przedsięwzięć dotyczących konkurencyjności sektora rolnego najczęściej propozycji dotyczyło obszaru priorytetowego *bezpieczeństwo i wysoka jakość żywności*. Zaproponowane działania w większości dotyczyły produkcji rolnej oraz przetwórstwa(m.in. **budowa małych przetwórni wiejskich**). Propozycje dotyczyły także działań **promocyjnych polskiej żywności**.

Zaproponowano także zmiany instytucjonalne dotyczące konsolidacji inspekcji zajmujących się bezpieczeństwem żywności. Najczęściej wskazywanym źródłem finansowania ww. przedsięwzięć był PROW na lata 2014-2020 oraz fundusze regionalne.

Kolejna grupa propozycji dotyczyła *stabilności rynków rolnych i ograniczania ryzyka w sektorze rolnym*. Zaproponowano działania w zakresie stworzenia systemów monitorowania. Wśród przekazanych propozycji wskazano na konieczność zmiany obecnie obowiązującego prawa w zakresie rynków rolnych. Inne z propozycji odnosiły się do działań na **rynku mleka i wieprzowiny**. Zaproponowano także powołanie platformy sprzedażowej. Jedną z propozycji dotyczyła modernizacji targowisk. Najczęściej wskazywanym źródłem finansowania ww. przedsięwzięć był PROW na lata 2014-2020 oraz MRiRW.

Kolejną grupę przedsięwzięć stanowią propozycje dotyczące *wartości dodanej w sektorze rolnym*. Należy zauważyć, że większość kart wpisywała się w więcej niż jeden obszar priorytetowy. Najczęściej wskazywanym źródłem finansowania był PROW na lata 2014-2020.

Załącznik nr 2. Środki finansowe i organizacyjne przedsięwzięć w ramach Paktu dla obszarów wiejskich

Środki do osiągnięcia celów, o których mowa w dokonanej analizie potrzeb, są różnorodnej natury. Można je podzielić na 2 grupy: środki finansowe i organizacyjne. Do grupy środków finansowych należy możliwość wykorzystania różnego rodzaju programów już funkcjonujących, jak też utworzenie nowych. Mogą to być fundusze zarówno pochodzenia wspólnotowego, jak i krajowego. Druga grupa środków to środki organizacyjne, do których należą różnego typu instrumenty finansowe (fundusze pożyczkowe, gwarancje, poręczenia, itp.), doradztwo, czy partnerstwo publiczno-prywatne.

Środki finansowe

1. Fundusze UE (rozwój obszarów wiejskich oraz polityka spójności)

- a) **Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014 – 2020** - celem głównym Programu jest poprawa konkurencyjności rolnictwa, zrównoważone zarządzanie zasobami naturalnymi i działania w dziedzinie klimatu oraz zrównoważony rozwój terytorialny obszarów wiejskich. Program realizuje wszystkie sześć priorytetów wyznaczonych dla unijnej polityki rozwoju obszarów wiejskich na lata 2014 – 2020. Instrumenty pomocy finansowej w PROW mają na celu przede wszystkim rozwój gospodarstw rolnych, (*Modernizacja gospodarstw rolnych, Restrukturyzacja małych gospodarstw rolnych, Premie dla młodych rolników, Płatności dla rolników przekazujących małe gospodarstwa rolne*). Do rozwoju sektora rolnego i wzrostu jego konkurencyjności przyczynią się takie instrumenty pomocy finansowej jak: *Transfer wiedzy i innowacji* oraz *Doradztwo rolnicze*. Instrumentem wspierającym wdrożenie innowacji w sektorze rolno-spożywczym jest działanie *Współpraca*. W ramach poprawy organizacji łańcucha żywnościowego przewiduje się wsparcie *inwestycji związanych z przetwórstwem i marketingiem artykułów rolnych, rozwój grup i organizacji producentów oraz systemów jakości produktów rolnych i środków spożywczych*. Ponadto, dla ułatwienia sprzedaży bezpośredniej artykułów rolnych, planuje się kontynuację wsparcia na rzecz *budowy i modernizacji targowisk*. W programie przewidziano wsparcie pozwalające na *odtworzenie potencjału produkcji rolnej* zniszczonego w wyniku wystąpienia klęsk żywiołowych i katastrof naturalnych, jak również wprowadzenie nowego zakresu, którego celem będzie ochrona gospodarstw rolnych przed tego typu zdarzeniami. Nowym, w stosunku do perspektywy 2007-2013 jest działanie *Rolnictwo ekologiczne*, którego celem jest wzrost rynkowej produkcji ekologicznej. Przedsięwzięcia z zakresu ochrony środowiska (w tym wody, gleb, krajobrazu) i zachowania bioróżnorodności będą finansowane w ramach działań rolnośrodowiskowo-klimatycznych i zalesień. Kontynuowane będą *płatności na rzecz obszarów o niekorzystnych warunkach gospodarowania. Wsparcie inwestycyjne w związku z realizacją celów środowiskowych otrzymają gospodarstwa położone na obszarach Natura 2000 i na obszarach narażonych na zanieczyszczenie wód azotanami pochodzenia rolniczego*. W celu zapewnienia zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich kontynuowane będą działania przyczyniające się do rozwoju przedsiębiorczości, odnowy i rozwoju wsi, w tym w zakresie infrastruktury technicznej, które będą realizowane zarówno w ramach odrębnych działań, jak również poprzez działanie Leader. Kontynuacja wdrażania Lokalnych Strategii Rozwoju (Leader) wzmocni realizację oddolnych inicjatyw społeczności lokalnych.

- b) **Program Operacyjny Polska Cyfrowa na lata 2014-2020 (PO PC)** - celem PO PC jest wzmocnienie cyfrowych fundamentów dla społeczno-gospodarczego rozwoju kraju. Zgodnie z Umową Partnerstwa, jako fundamenty te przyjęto: szeroki dostęp do szybkiego Internetu, efektywne i przyjazne użytkownikom e-usługi publiczne oraz stale rosnący poziom kompetencji cyfrowych społeczeństwa. Program operacyjny Polska Cyfrowa na lata 2014-2020 skierowany jest *do obszarów szczególnie zagrożonych trwałym wykluczeniem cyfrowym, do których należą obszary znacznie oddalone od dużych ośrodków miejskich, obszary wiejskie, jak i te, które charakteryzują się niską gęstością zaludnienia, niskim poziomem rozwoju gospodarczego czy niskimi dochodami ludności.*

W podejściu terytorialnym wskazuje obszary wiejskie jako jeden z głównych obszarów interwencji. Celem głównym PO PC jest *wykorzystanie potencjału cyfrowego dla poprawy jakości życia.* W ramach Osi III będzie realizowany cel szczegółowy 5: *E-integracja i e-aktywizacja na rzecz zwiększenia aktywności oraz jakości korzystania z internetu* – bezpośrednio skierowany do obszarów wiejskich. Interwencja w ramach ww. celu będzie polegać na prowadzeniu działań z zakresu e-integracji (działania szkoleniowe i doradcze dotyczące budowy i rozwoju kompetencji cyfrowych) skierowanych do osób starszych (50+) nieaktywnych na rynku pracy, osób niepełnosprawnych (nieaktywnych zawodowo), rencistów oraz emerytów, zamieszkałych zwłaszcza na terenach wiejskich i małych miast.

Ponadto, ze względu na rosnącą wagę sektora rolno-żywnościowego w Polsce oraz obowiązki wynikające z wdrażania Wspólnej Polityki Rolnej, wymagana jest interwencja w ramach PO PC dedykowana e-administracji, wykonującej zadania na rzecz rolnictwa i obszarów wiejskich.

- c) **Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój (PO WER)** - Założeniem interwencji EFS jest rozwiązywanie konkretnych problemów społecznych poszczególnych grup docelowych, a co za tym idzie, kierowanie interwencji bezpośrednio do osób, których one dotyczą. Biorąc pod uwagę, że problemy społeczne występują w znacznej skali na terenach wiejskich, wsparcie EFS będzie kierowane także do znajdujących się tam grup docelowych.

Oddziaływanie PO WER na obszary wiejskie może występować w szczególności w zakresie wsparcia w ramach szkolnictwa wyższego oraz interwencji kierowanej do osób młodych na rynku pracy. W pierwszym przypadku głównymi odbiorcami wsparcia będą uczelnie i osoby uczestniczące w kształceniu na poziomie wyższym; osoby zamieszkujące obszary wiejskie będą mogły zatem skorzystać ze wsparcia oferowanego w ramach Programu na zasadach określonych w dokumentach implementacyjnych. W drugim przypadku przewiduje się, że z interwencji Osi I (oś priorytetowa I Osoby młode na rynku pracy; 37% alokacji);w dużej mierze skorzystają osoby zamieszkujące obszary wiejskie. Opierając się na dotychczasowych doświadczeniach z realizacji wsparcia EFS (w analogicznych działaniach w Priorytecie VI PO KL), które wskazują iż ponad połowa uczestników projektów w wieku 15-24 lata pochodziło z obszarów wiejskich, można przyjąć założenie, że analogiczny udział wystąpi we wsparciu tej grupy w ramach PO WER. Poza powyższymi dwoma głównymi obszarami wsparcia, wpływ na sytuację osób zamieszkujących obszary wiejskie będą miały także podejmowane w Programie działania dotyczące np. poprawy jakości pracy szkół, instytucji rynku pracy, podmiotów działających na rzecz włączenia społecznego i redukcji ubóstwa, których klientami mogą być osoby z obszarów wiejskich. Na działania, co do których przewiduje się, że będą miały wpływ na sytuację osób zamieszkujących

obszary wiejskie, może zostać przeznaczone ok. 500 mln euro w formie specjalnych instrumentów, działań, preferencji w kryteriach, z zachowaniem zgodności z regulacjami właściwymi dla EFS.

Aby zapewnić kompleksowe wsparcie obszarów wiejskich w ramach PO WER, należy przeprowadzić dedykowane nabory projektów, skierowane dla mieszkańców obszarów problemowych/peryferyjnych – np. popegeerowskich. Powyższa interwencja wymaga wydzielenia kopert ze środkami przeznaczonymi wyłącznie na wsparcie obszarów wiejskich.

- d) **Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko 2014 – 2020** - zakłada się, że obszary wiejskie będą adresatem wsparcia o charakterze bezpośrednim oraz pośrednim. Główne kierunki działań wspierające rozwój i przekształcenia na obszarach wiejskich będą dotyczyć ochrony środowiska naturalnego, w tym przywracania i ochrony cennych zasobów przyrodniczych na tych obszarach, wytwarzania i dystrybucji odnawialnych źródeł energii, budowy infrastruktury transportowej i energetycznej. W odniesieniu do działań o charakterze pośrednim, obszary wiejskie będą mogły korzystać ze wsparcia adresowanego w programie do mniejszych ośrodków miejskich, takich jak miasta subregionalne. W ramach PO IiŚ planowane są działania w zakresie przyłączy istniejącej sieci drogowej do transeuropejskich sieci transportowych (TEN-T). Odnośnie wsparcia Odnawialnych Źródeł Energii w ramach PO IiŚ, przewidziano możliwość wykorzystania biomasy rolniczej do celów energetycznych. W zakresie bezpieczeństwa energetycznego obszarów wiejskich w ramach ww. programu przewidziano działania dotyczące budowy i modernizacji sieci przesyłowych i dystrybucyjnych energii elektrycznej.

Na działania wspierające rozwój i przekształcenia na obszarach wiejskich, dotyczące ochrony środowiska naturalnego, w tym przywracania i ochrony cennych zasobów przyrodniczych, wytwarzania i dystrybucji odnawialnych źródeł energii, budowy infrastruktury transportowej i energetycznej szacuje się że może zostać przeznaczone ok. 400 mln euro, z zachowaniem zgodności z regulacjami właściwymi dla FS i EFRR.

Interwencja na rzecz rozwoju obszarów wiejskich w ramach POIiŚ, wymaga skoncentrowania wsparcia w zakresie gospodarki wodą na obszarach wiejskich. W tym celu należy opracować odpowiednie kryteria wyboru w dokumentach wdrażających oraz wydzielić osobną kopertę na ww. cel.

- e) **Program Operacyjny Polska Wschodnia 2014-2020** – PO PW 2014-2020, o budżecie ponad 2 mld euro, jest programem makroregionalnym, obejmującym dodatkowym wsparciem 5 województw Polski Wschodniej. Fundusze przeznaczone będą na rozwój innowacyjnej przedsiębiorczości oraz ważne z punktu widzenia dostępności terytorialnej makroregionu inwestycje w komunikację miejską (także na obszarach funkcjonalnych miast), drogi i kolej. Pomoc dla MŚP dotyczy doradztwa przy rozpoczęciu lub rozwoju działalności eksportowej, wsparcia współpracy na rzecz innowacji (powiązania ponadregionalne) i wsparcia wzornictwa. W programie promowana jest zielona i zrównoważona gospodarka oraz inteligentne specjalizacje, wspólne przynajmniej dla dwóch województw makroregionu. Często, jako inteligentną specjalizację, województwa wskazują przetwórstwo spożywcze. W przypadku wdrażania innowacji przez MŚP, jednym z kryteriów rozstrzygających w działaniu jest stopa bezrobocia w powiecie.

f) **Regionalne Programy Operacyjne** (patrz też Załącznik nr 2) - poza programami krajowymi fundusze unijne przeznaczone są na 16 RPO. Ich celem jest wspieranie rozwoju wszystkich regionów. Fundusze zarządzane są w tym przypadku nie przez władze centralne, a instytucje samorządowe – czyli zarządy województw. Poszczególne działania Regionalnych Programów Operacyjnych na lata 2014-2020 są realizowane ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (którego celem jest zmniejszanie różnic w poziomie rozwoju regionów w Unii i wzmacnianie spójności gospodarczej, społecznej i terytorialnej UE jako całości. Z funduszu pochodzi m.in. wsparcie inwestycji produkcyjnych i infrastrukturalnych oraz wsparcie udzielane małym i średnim przedsiębiorcom) oraz Europejskiego Funduszu Społecznego (którego głównym celem jest walka z bezrobociem w krajach członkowskich. Pieniądze z Europejskiego Funduszu Społecznego zwiększają możliwość zatrudnienia i kształcenia. Z jego środków współfinansowana jest pomoc dla różnych regionów i grup społecznych, w szczególności dla osób zagrożonych ubóstwem oraz dla ludzi młodych wchodzących na rynek pracy). Największe środki przeznaczone zostaną na infrastrukturę transportową (drogową i kolejową). Wzrost wydatków (w stosunku do perspektywy 2007-2013) nastąpi w sferze innowacyjności i wsparcia przedsiębiorców. Finansowane będą inwestycje w ochronę środowiska i energetykę, a także projekty z dziedziny kultury, edukacji, zatrudnienia czy przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu. Miasta wojewódzkie wraz z okalającymi je gminami otrzymają wsparcie na realizację wspólnych przedsięwzięć w zakresie dostępności komunikacyjnej. Ponadto fundusze sfinansują inwestycje w miastach, zwłaszcza projekty związane z kompleksową rewitalizacją, ekologicznym transportem miejskim, gospodarką niskoemisyjną. Wymogiem KE jest również rozwój tzw. inteligentnych specjalizacji, czyli skupienie się poszczególnych regionów na wybranych priorytetach polityki innowacyjnej. Obok bezzwrotnych dotacji UE udostępnia także tzw. instrumenty zwrotne, czyli pożyczki i kredyty. Korzystać z nich mogą zarówno przedsiębiorcy, jak i samorządy.

Kompleksowe wsparcie rozwoju obszarów wiejskich ze środków EFRR oraz EFS na poziomie regionalnym wymaga modyfikacji programów lub dokumentów wdrażających poszczególne RPO, poprzez rozszerzenie katalogów beneficjentów w opisach osi priorytetowych programu oraz dodanie stosownych kryteriów wyboru. Powyższe zmiany wynikają z potrzeby zapewnienia wsparcia w programach na rzecz mobilności i reorientacji zawodowej mieszkańców obszarów wiejskich, rozwojowi infrastruktury wodno-kanalizacyjnej, modernizacji sieci przesyłowych oraz dostępu do podstawowych dóbr i usług mieszkańców terenów wiejskich. Zmiany w dokumentach powinny zostać uzupełnione dodatkowymi naborami dedykowanymi rozwiązywaniu problemów społeczno-ekonomicznych występujących na wsi.

2. Fundusze krajowe

a) **Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej** jest państwową osobą prawną finansującą ochronę środowiska i gospodarkę wodną w zakresie określonym w ustawie z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska. Główne obszary wsparcia to:

- **ochrona wód** (inwestycje wodno-kanalizacyjne, oczyszczalnie ścieków);
- **gospodarka wodna i likwidacja nadzwyczajnych zagrożeń** (inwestycje przeciwpowodziowe, likwidacja skutków powodzi, osuwiska);

- **ochrona ziemi** (gospodarka odpadami, likwidacja szczególnych zagrożeń środowiska (tzw. bomb ekologicznych), rekultywacja terenów zdegradowanych), poszukiwania źródeł energii geotermalnej;
- **ochrona klimatu** (poprawa efektywności energetycznej, odnawialne źródła energii, inteligentne sieci energetyczne);
- **ochrona przyrody** (współfinansowanie projektów PO liŚ, LIFE+, wsparcie parków narodowych);
- **edukacja ekologiczna** (głównie projekty nieinwestycyjne realizowane przez organizacje pozarządowe, państwowe jednostki budżetowe, jednostki samorządu terytorialnego, przedsiębiorców, media).

Działalność finansowa **Wojewódzkich Funduszy Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej** skupia się głównie na wspieraniu przedsięwzięć w zakresie: ochrony wód i gospodarki wodnej, ochrony atmosfery, ochrony ziemi, ochrony przyrody, edukacji ekologicznej, profilaktyki zdrowotnej, zapobiegania i likwidacji poważnych awarii i ich skutków, monitoringu środowiska.

b) **Bank Gospodarstwa Krajowego** jest jedyną taką instytucją w Polsce – państwowym bankiem rozwoju. Głównym zadaniem BGK jest wspieranie rozwoju gospodarczego kraju i podnoszenie jakości życia Polaków. Dzięki państwowej własności bank bierze udział w finansowaniu największych inwestycji infrastrukturalnych i stymuluje rozwój przedsiębiorstw w kraju i na rynkach zagranicznych.

Doświadczenia BGK z wdrażania instrumentów zwrotnych z udziałem środków publicznych pokazują skuteczność i efektywność zastosowania tego typu mechanizmów. Rozwiązania te pozwalają na stworzenie długookresowych programów wsparcia, w ramach których kolejne projekty byłyby finansowane ze spłat z wcześniej udzielonego finansowania. Mogą być one stosowane przy finansowaniu projektów realizowanych na obszarach wiejskich w następujących dziedzinach: rewitalizacja/modernizacja budynków użyteczności publicznej, gospodarka wodno-ściekowa, drogi, projekty efektywności energetycznej, rewitalizacja/tworzenie targowisk, przydomowe oczyszczalnie ścieków, zastosowanie OZE w gospodarstwach rolnych.

Wsparcie w tym zakresie może być udzielane w ramach:

- pożyczek z budżetu państwa na wyprzedzające finansowanie w ramach PROW 2014-2020;
- inicjatywy JEREMIE realizowanej ze środków RPO oraz PO Rozwój Polski Wschodniej (finansowanie rozwoju przedsiębiorczości);
- programu finansowania podmiotów ekonomii społecznej ze środków Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój;
- programu Pierwszy Biznes – Wsparcie w Starcie (finansowanie kosztów podejmowania działalności gospodarczej, w tym przez osoby bezrobotne i tworzenia nowych miejsc pracy);
- Funduszu Inwestycji Samorządowych.

Ponadto BGK prowadzi obecnie prace koncepcyjne nad Funduszem Przedsiębiorczości Lokalnej (dokapitalizowanie perspektywicznych firm prywatnych oraz spółdzielni produkcyjnych, zwiększenie skali zaangażowania kredytowego banków spółdzielczych) oraz Funduszem

Gwarancyjnym (wspieranym w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014 – 2020).

Środki organizacyjne

1) Instrumenty finansowe

Stosowanie mechanizmów instrumentów zwrotnych z udziałem środków publicznych cechuje się skutecznością i efektywnością, wykazując dwie podstawowe korzyści: stworzenie trwałych mechanizmów wsparcia (środki zainwestowane w projekty mogą być później wykorzystane na finansowanie kolejnych inwestycji) oraz szczególny nacisk przy ocenie projektów na trwałość finansową i techniczną planowanych inwestycji (firmy finansowane preferencyjnymi pożyczkami są znacznie trwalsze niż firmy zakładane z dotacji). Podobne rozwiązania pozwalające na stworzenie długookresowych programów wsparcia, w ramach których kolejne projekty byłyby finansowane ze spłat z wcześniej udzielonego finansowania, mogą być stosowane przy finansowaniu projektów realizowanych na obszarach wiejskich: zarówno projektów infrastrukturalnych realizowanych przez gminy i powiaty (np. rewitalizacja/modernizacja budynków użyteczności publicznej, gospodarka wodno-ściekowa, drogi, projekty efektywności energetycznej, rewitalizacja/tworzenie targowisk) jak i projektów, w których jednostki samorządu terytorialnego byłyby koordynatorami wsparcia (np. przydomowe oczyszczalnie ścieków, zastosowanie OZE w gospodarstwach rolnych).

2) Doradztwo

Skuteczna realizacja poszczególnych instrumentów na obszarach wiejskich, szczególnie tych skierowanych do osób fizycznych wymaga funkcjonowania sprawnego i efektywnego systemu doradztwa, opartego o doradztwo rolnicze, które w Polsce ma długoletnią tradycję, i jest oparte przede wszystkim o struktury doradztwa publicznego, które tworzą:

- Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie (CDR);
- 16 wojewódzkich ośrodków doradztwa rolniczego (ODR).

Oprócz doradztwa świadczonego przez ODR, rolnicy w Polsce mogą korzystać z usług doradczych świadczonych przez izby rolnicze oraz prywatne podmioty doradcze.

Do najważniejszych zadań Ośrodków Doradztwa Rolniczego należy prowadzenie działalności edukacyjnej, informacyjnej i upowszechnieniowej wśród rolników i mieszkańców obszarów wiejskich. W ostatnich latach coraz większego znaczenia nabiera pomoc doradcza, mająca na celu dostosowanie gospodarowania do wymogów Unii Europejskiej, co wiąże się ze wzrostem znaczenia doradztwa technologicznego, uwzględniającego zasady bezpieczeństwa żywności, zdrowia ludzi, zwierząt i roślin oraz ochrony środowiska i dobrostanu zwierząt. Bardzo ważnym zagadnieniem jest także włączenie się służb doradczych w rozwiązywanie globalnych problemów w rolnictwie, takich jak:

- przeciwdziałanie zmianom klimatycznym,
- propagowanie wykorzystania alternatywnych źródeł energii,
- zarządzanie zasobami wodnymi.

Poza obszarem związanym z prowadzeniem gospodarstwa rolnego, planowane jest pełniejsze wykorzystanie struktury CDR i WODR dla działań związanych z aktywizacją osób i dywersyfikacją źródeł dochodu, co w efekcie będzie przyczyniać się do zmniejszenia ubóstwa i bezrobocia na obszarach wiejskich. Kluczowe znaczenie dla efektywności tego typu działań na rzecz rozwoju przedsiębiorczości i podejmowania nowych, pozarolniczych działań przez członków rodzin rolniczych ma indywidualizacja podejścia i szczegółowa wiedza na temat ich sytuacji życiowej, ekonomicznej oraz możliwości psychofizycznych, którą dysponują doradcy rolni WORD.

Planowane zmiany w systemie doradztwa rolniczego

W związku z realizacją Programu Działań Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi na lata 2015-2019, prace nad zmianami w zakresie doradztwa rolniczego obejmowały będą zmiany o charakterze legislacyjnym oraz inne działania służące poprawie efektywności systemu doradztwa w Polsce. Do najważniejszych zamian planowanych w obecnym systemie należą:

- przeniesienie podległości ośrodków doradztwa rolniczego (ODR) pod Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi,
- weryfikację zadań (bezpłatnych i płatnych) jednostek doradztwa rolniczego,
- weryfikację kompetencji CDR,
- wprowadzenie akredytacji prywatnych podmiotów doradczych,
- weryfikację systemu szkoleń doradców rolniczych,
- weryfikację specjalności i związanych z nimi kryteriów dla doradców rolniczych.

Wzmocnienie systemu informacyjnego „nauka-praktyka rolnicza”

W celu realizacji tego zadania wykorzystana będzie przede wszystkim Sieć na rzecz innowacji w rolnictwie i na obszarach wiejskich (SIR). Sieć, utworzona w ramach Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich (KSOW) ma na celu przede wszystkim ułatwienie wymiany wiedzy fachowej oraz dobrych praktyk w zakresie innowacji oraz wspieranie wdrażania innowacji w rolnictwie i na obszarach wiejskich. SIR tworzą: Centrum Doradztwa Rolniczego (jako instytucja koordynująca zadania Sieci w całym kraju) oraz 16 wojewódzkich ośrodków doradztwa rolniczego.

W ramach SIR zaplanowano na lata 2016-2017 szereg przedsięwzięć, które polepszą przepływ informacji pomiędzy nauką a praktyką (oraz zapewnią sprzężenie zwrotne, czyli dopływ do nauki informacji o potrzebach odbiorców), jak również zapewnią zainteresowanym dostęp do informacji o innowacyjnych rozwiązaniach, zarówno poprzez bazy danych, strony internetowe, spotkania, szkolenia etc., jak i indywidualne konsultacje.

Wzmocnienie systemu doskonalenia zawodowego doradców

W celu podniesienia efektywności usług oferowanych w doradztwie rolniczym, zaplanowano opracowanie analizy potrzeb szkoleniowych doradców oraz opracowanie jednolitych standardów świadczenia usług doradczych, oparte na przygotowywanych obecnie przez CDR metodykach świadczenia usług doradczych. Metodyki te służą w szczególności potrzebom PROW 2014-2020, ale mogą mieć też zastosowanie przy świadczeniu usług niezależnie od działań PROW.

3) Partnerstwo publiczno-prywatne

Partnerstwo publiczno-prywatne polega na zleceniu podmiotom gospodarczym budowy niezbędnej dla realizacji usług publicznych infrastruktury (lub świadczeniu takiej usługi) oraz finansowaniu, ze środków publicznych, wykonania przedmiotu zlecenia. Na podstawie umowy cywilnoprawnej, partner prywatny przejmuje na siebie obowiązek finansowania przedsięwzięcia oraz odpowiedzialność za większość działań gospodarczych związanych z realizacją projektu. Po stronie partnera publicznego pozostaje odpowiedzialność za poziom i jakość świadczenia usługi. Taki podział praw i obowiązków pozwala na wykreowanie dla podmiotów prywatnych nowej przestrzeni osiągania dochodów, a partnerom publicznym umożliwia istotne zwiększenie skuteczności i efektywności realizacji usług publicznych, pomimo braku niezbędnych środków. Spora część projektów PPP w takich sektorach jak gospodarka wodociągowo-kanalizacyjna czy sport, rekreacja i turystyka jest realizowana przez gminy wiejskie oraz wiejsko-miejskie. Formuła PPP z powodzeniem mogłaby zostać zastosowana zwłaszcza w następujących obszarach tematycznych: dostęp do usług zdrowotnych i opiekuńczych; wyrównywanie szans edukacyjnych i w dostępie do dóbr kultury; wahadłowa mobilność przestrzenna; włączenie cyfrowe i pocztowe obszarów wiejskich; modernizacja energetyki na obszarach wiejskich, w tym tworzenie rozproszonych źródeł energii; pielęgnowanie i wykorzystanie zasobów środowiskowych oraz kulturowych i dziedzictwa narodowego (m.in. do rozwoju turystyki); gospodarowanie zasobami wodnymi; ład przestrzenny i rewitalizacja.

Załącznik nr 3 Ocena możliwości w zakresie lepszego ukierunkowania instrumentów w ramach Programów Operacyjnych Polityki Spójności na lata 2014-2020.

Dotychczasowe wsparcie obszarów wiejskich w PS

W dniu 23 maja 2014 r. Komisja Europejska zatwierdziła Umowę Partnerstwa, określającą strategię wykorzystania przez Polskę środków z Europejskich Funduszy Strukturalnych i Inwestycyjnych (w ramach Polityki Spójności, Wspólnej Polityki Rolnej i Wspólnej Polityki Rybołówstwa) w perspektywie programowania 2014-2020.

MRiRW brało aktywny udział w pracach nad Umową Partnerstwa, dążąc do uwzględnienia wyzwań rozwojowych stojących przed obszarami wiejskimi w programach Polityki Spójności.

W efekcie Umowa Partnerstwa zakłada, iż ważnym obszarem wsparcia w ramach funduszy UE będą obszary wiejskie i zależne od rybactwa, na których działania będą prowadzone z uwzględnieniem zapisów Strategii Zrównoważonego Rozwoju Wsi, Rolnictwa i Rybactwa na lata 2012-2020. Wśród wyodrębnionych w Umowie **obszarów strategicznej interwencji** (OSI) wskazano „obszary wiejskie, w szczególności o najniższym poziomie dostępu mieszkańców do dóbr i usług warunkujących możliwości rozwojowe”.

Ponadto UP przewiduje, iż w ramach Polityki Spójności na działania na rzecz rozwoju obszarów wiejskich zostanie przeznaczonych ok. 5,2 mld euro, w formie dedykowanych instrumentów we właściwych programach krajowych i regionalnych. Powyższe wsparcie koncentrować się będzie na rozwoju przedsiębiorczości i lepszym wykorzystaniu kapitału ludzkiego, w tym reorientacji zawodowej rolników (ok. 1,5 mld euro), rewitalizacji społecznej i infrastrukturalnej (ok. 2 mld euro) oraz infrastrukturze wodno-kanalizacyjnej i przeciwpowodziowej (ok. 1,7 mld euro); w wysokości odpowiednio 1,2 mld euro i 0,5 mld euro.

Biorąc pod uwagę obecny stan wdrażania Programów Operacyjnych Polityki Spójności i sposób zapewnienia odpowiedniego wsparcia dla obszarów wiejskich, w szczególności w ramach Regionalnych Programów Operacyjnych, można stwierdzić, że w poszczególnych regionach instrumenty na rzecz obszarów wiejskich są realizowane w sposób niejednorodny i niespójny, co może prowadzić do mniejszej efektywności tych działań w skali kraju.

Ponadto, opis preferencji na rzecz obszarów wiejskich w Szczegółowych Opisach Osi Priorytetowych RPO (zgodnie z Umową Partnerstwa instrumenty na rzecz tych obszarów powinny mieć charakter dedykowany) jest bardzo często ogólny, opiera się na niewłaściwym rozumieniu kwestii dedykowania - tj. opiera się na wskaźnikach dotyczących dotychczasowego udziału beneficjentów z obszarów wiejskich w podobnych działaniach z poprzedniej perspektywy finansowej. W niektórych przypadkach jako sposób preferencji wskazywane są kryteria premiujące, które mają zachęcić projektodawców do uwzględnienia w większym stopniu projektów z obszarów wiejskich.

Takie podejście jest niewystarczające i rodzi wątpliwości odnośnie założenia co do przeznaczenia na obszary wiejskie kwoty 5,2 mld euro w perspektywie do 2020 r. poprzez ukierunkowane, dedykowane dla obszarów wiejskich działania.

W związku z tym, wydaje się, że skuteczniejszą metodą zwiększenia strumienia środków na obszary wiejskie w Polityce Spójności jest zastosowanie możliwości, jakie dają przepisy ustawy z dnia 11 lipca 2014 r. o zasadach realizacji programów w zakresie przygotowania wytycznych¹ dla Instytucji Zarządzających programami operacyjnymi na lata 2014–2020.

Zgodnie z art. 5. ust. 1. wspomnianej ustawy minister właściwy do spraw rozwoju regionalnego wykonujący zadania państwa członkowskiego, w celu zapewnienia zgodności sposobu realizacji programów operacyjnych z prawem Unii Europejskiej w zakresie wdrażania funduszy strukturalnych i Funduszu Spójności oraz spełniania wymagań określanych przez Komisję Europejską w tym zakresie, a także w celu zapewnienia jednolitości sposobu realizacji programów operacyjnych i prawidłowości realizacji zadań i obowiązków określonych ustawą, może wydać wytyczne horyzontalne dotyczące innych kwestii związanych z realizacją i zamknięciem programów operacyjnych. Tą „inną kwestią” mógłby być np. sposób realizacji zapisów UP odnośnie przeznaczenia na działania na rzecz rozwoju obszarów wiejskich ok. 5,2 mld euro, w formie dedykowanych instrumentów we właściwych programach krajowych i regionalnych.

Ponadto zakłada się, że opracowywana obecnie przez Ministerstwo Rozwoju *Strategia na rzecz odpowiedzialnego rozwoju* zastąpi dotychczasową średniookresową *Strategię Rozwoju Kraju 2020*, a jej przyjęcie na poziomie Rady Ministrów będzie skutkowało koniecznością dostosowania dotychczasowych strategii rozwoju, w tym *Strategii Zrównoważonego Rozwoju Wsi, Rolnictwa i Rybactwa na lata 2012-2020*. W ślad za tym mogą nastąpić modyfikacje w zakresie instrumentów Polityki Spójności, w tym wdrażanych na obszarach wiejskich.

Potencjalne sposoby wzmocnienia/ukierunkowania wsparcia obszarów wiejskich w Polityce

Spójności

W odniesieniu do instrumentów Polityki Spójności, istnieje szereg niewykorzystanych lub wykorzystanych w stopniu niewystarczającym sposobów ukierunkowania bądź innego zagwarantowania właściwego wsparcia dla obszarów wiejskich. Do najważniejszych instrumentów służących zagwarantowaniu wsparcia obszarów wiejskich w RPO/PO należą:

- 1) kryteria wyboru – kryteria merytoryczne szczegółowe, skutkujące uzyskaniem przez wnioskodawcę dodatkowych punktów w przypadku projektów konkursowych;
  - bezpośrednio – kryteria odnoszące się wprost do obszarów wiejskich;
  - pośrednio – kryteria odnoszące się do obszarów peryferyjnych lub o niskich wskaźnikach dostępu do usług publicznych;
- 2) dedykowane działania – np. rozwój przedsiębiorczości na obszarach Natura 2000;

---

¹ Wytyczne MR – dokument określający ujednoczone warunki i procedury wdrażania funduszy strukturalnych i Funduszu Spójności skierowane do instytucji uczestniczących w realizacji programów operacyjnych oraz stosowane przez te instytucje na podstawie właściwego porozumienia, kontraktu terytorialnego albo umowy oraz przez beneficjentów na podstawie umowy o dofinansowanie projektu albo decyzji o dofinansowaniu projektu.

- 3) **beneficjent** – zaproponowanie grupy beneficjentów – np.: rolników i ich domowników w działaniach dotyczących reorientacji zawodowej lub rolników w przypadku działań dotyczących OZE. Ponadto wsparcie dla spółdzielni socjalnych i innych podmiotów ekonomii społecznej na obszarach wiejskich;
- 4) **wydzielone koperty** na obszary wiejskie;
- 5) **dedykowane nabory** – dla mieszkańców obszarów problemowych/periferijnych – np. popegeerowskich;
- 6) **innowacyjne działania** – rozwiązania, których zastosowanie jest adekwatne dla specyficznych problemów danego obszaru/regionu – np. rozwiązania mobilne, usługi pocztowe, usługi społeczne, opiekuńcze;
- 7) **działania informacyjno-promocyjne** – służące czytelnemu przedstawianiu potencjalnym beneficjentom możliwości wsparcia w ramach programu;
- 8) **projekty zintegrowane** – łączenie działań (EFS/EFRR) w celu kompleksowego wsparcia lub rozwiązania problemu zgodnie z potrzebami danego obszaru;
- 9) **instrument RLKS** – zastosowanie we wszystkich RPO (obecnie jest tylko w programach kujawsko-pomorskim i podlaskim) lub instrument pośredni;
- 10) **komplementarność wsparcia** – interwencja przy wykorzystaniu środków UE z różnych źródeł (np. RPO oraz PROW), a także środków UE i krajowych np. NFOŚiGW, WFOŚiGW;
- 11) **specyficzne podejście** – programowanie wsparcia przy uwzględnieniu specyfiki obszarów wiejskich np. rozwój przedsiębiorczości.

Dziedziny wsparcia obszarów wiejskich w Polityce Spójności zgodnie z układem Celów

Tematycznych

Cel tematyczny 1. Wzmacnianie badań naukowych, rozwoju technologicznego i innowacji

- Wsparcie rozwojowe jednostek naukowych sektora rolno-spożywczego.
- Wsparcie w zakresie infrastruktury B+R dla przedsięwzięć służących realizacji badań mających zastosowanie w sektorze rolno-spożywczym.
- Promowanie współpracy instytucji doradztwa rolniczego z placówkami naukowo-badawczymi i jednostkami badawczo-rozwojowymi.
- Wsparcie działalności badawczo-rozwojowej przedsiębiorstw sektora rolno-spożywczego (w tym realizacja projektów badawczo-rozwojowych przedsiębiorstw, tworzenie/rozwój zaplecza infrastrukturalnego B+R przedsiębiorstw, nawiązanie/wzmocnienie współpracy przedsiębiorstw z instytucjami naukowymi).
- Wsparcie wdrażania innowacji technicznych w rolnictwie.

Cel tematyczny 2. Zwiększenie dostępności, stopnia wykorzystania i jakości technologii informacyjno-komunikacyjnych

- **Zapewnienie dostępu do sieci szerokopasmowych**, głównie na obszarze tzw. białych plam.
- **Wzmocnienie rozwoju społeczeństwa informacyjnego na obszarach wiejskich (w tym tworzenie platform i upowszechnianie e-usług publicznych)**.
- Wsparcie wykorzystania TIK w rolnictwie (np. rozbudowa aplikacji do analizy zmian w strukturze agrarnej, monitorowania zmian w sposobie użytkowania gruntów oraz ich

bonitacji, a także do programowania i koordynacji prac urządzeniowo-rolnych w oparciu o dostępne bazy danych ewidencji gruntów i budynków).

Cel tematyczny 3. Wzmacnianie konkurencyjności małych i średnich przedsiębiorstw, sektora rolnego (w odniesieniu do EFRROW) oraz sektora rybołówstwa i akwakultury (w odniesieniu do EFMR)

- Wsparcie podmiotów realizujących zadania z zakresu doradztwa dla przedsiębiorstw z sektora rolno-spożywczego.
- **Rozwój przedsiębiorczości pozarolniczej na obszarach wiejskich**, w tym wsparcie pozarolniczej działalności gospodarczej w ramach gospodarstwa rolnego.
- Wsparcie MŚP na obszarach wiejskich poprzez tworzenie lokalnych ośrodków usług doradczych, centrów informacji biznesowej, inkubatorów przedsiębiorczości oraz obiektów usługowo-produkcyjnych (np. mini-parków technologicznych i przemysłowych).
- Wsparcie przedsiębiorczości w sektorze rolno-spożywczym, w tym w zakresie żywności wysokiej jakości bazującej na regionalnych zasobach przyrodniczych.
- Wsparcie inwestycyjne międzynarodowej współpracy gospodarczej przedsiębiorstw sektora rolno-spożywczego.
- **Działania mające na celu aktywizację ekonomiczną obszarów wiejskich** poprzez uporządkowanie i przygotowanie terenów inwestycyjnych (w tym na obszarach popegeerowskich).

Cel tematyczny 4. Wspieranie przejścia na gospodarkę niskoemisyjną we wszystkich sektorach

- **Wsparcie dla rozwoju energetyki prosumeckiej na obszarach wiejskich** poprzez zwiększenie udziału odnawialnych źródeł energii w ogólnej produkcji energii (m.in. przez uwzględnienie jako beneficjentów/grupy docelowej rolników oraz innych mieszkańców obszarów wiejskich lub podejście uwzględniające wnioski parasolowe).
- Preferencje (poprzez kryteria konkursowe lub wprowadzenie osobnych konkursów) dla produkcji OZE na obszarach wiejskich, której towarzyszy generowanie nowych miejsc pracy na obszarach wiejskich.
- Wsparcie dla podmiotów ekonomii społecznej zajmujących się produkcją OZE.
- **Wsparcie dla termomodernizacji energetycznej budynków publicznych** oraz mieszkalnych na obszarach wiejskich.
- Wsparcie dla projektów redukujących niską emisję na obszarach wiejskich m.in. poprzez budowę/modernizację lokalnych kotłowni węglowych i domowych pieców grzewczych w kierunku proekologicznych sposobów ogrzewania w kotłowniach lokalnych i domowych (w tym: z wykorzystaniem biomasy, instalacji solarnych, pomp ciepła).

Cel tematyczny 5. Promowanie dostosowania do zmian klimatu, zapobiegania ryzyku i zarządzania ryzykiem

- **Wsparcie dla projektów na rzecz małej retencji**, także w połączeniu z budową/modernizacją małych elektrowni wodnych.
- Wsparcie dla systemów wczesnego ostrzegania przed zjawiskami katastrofalnymi na obszarach wiejskich, zagrożonych takimi katastrofami (przede wszystkim powodzią).

Cel tematyczny 6. Zachowanie i ochrona środowiska naturalnego oraz wspieranie efektywnego gospodarowania zasobami

- Priorytetowe traktowanie (poprzez odpowiednie kryteria wyboru) projektów dotyczących uzupełnienia istniejącej sieci wodociągowo-kanalizacyjnej, ze szczególnym uwzględnieniem projektów na rzecz obszarów wiejskich.
- Wsparcie dla projektów na rzecz zwiększenia efektywności systemu selektywnego zbierania odpadów komunalnych na obszarach wiejskich (w tym działania na rzecz zwiększenia świadomości i zachęty do prowadzenia selektywnej zbiórki odpadów).
- Wsparcie dla projektów zwiększających potencjał turystyczny obszarów wiejskich poprzez ochronę, renowację oraz promocję zabytków zlokalizowanych na obszarach wiejskich.

Cel tematyczny 7. Promowanie zrównoważonego transportu i usuwanie niedoborów przepustowości w działaniu najważniejszej infrastruktury sieciowej

- Modernizacja pozamiejskiego transportu publicznego - zakup taboru transportu publicznego obsługującego połączenia pomiędzy miastami subregionalnymi a ośrodkami zlokalizowanymi na ich obszarach funkcjonalnych.
- Rozwój regionalnego transportu publicznego - zakup taboru transportu publicznego na potrzeby utworzenia nowych połączeń łączącymi ośrodki subregionalne/lokalne z węzłami przesiadkowy o znaczeniu regionalnym.
- Inwestycje drogowe poza TEN-T - inwestycje mające na celu wypełnianie luk w krajowej sieci dróg pozwalające na dołączenie do sieci TEN-T pozostałych obszarów, nieznajdujących się w bezpośrednim zasięgu tej sieci oraz budowę i przebudowę elementów infrastruktury służących podniesieniu poziomu bezpieczeństwa uczestników ruchu drogowego.
- Inwestycje w drogi lokalne – inwestycje na poziomie gminnym i powiatowym które przyczynią się do fizycznej, gospodarczej i społecznej rewitalizacji i regeneracji miejskich obszarów funkcjonalnych.
- Lokalne bezpieczeństwo energetyczne – modernizacja lokalnej infrastruktury energetycznej w celu zmniejszenia ryzyka wystąpienia przerw w dostawach energii na obszarach wiejskich. Premiowanie będą działania wykorzystujące Odnawialne Źródła Energii, w tym energetykę prosumencką.

Cel tematyczny 8. Promowanie trwałego i wysokiej jakości zatrudnienia oraz wsparcie mobilności pracowników

- Wsparcie dla pracodawców tworzących nowe miejsca pracy na obszarach wiejskich – tworzenie miejsc pracy dla osób odchodzących z rolnictwa i rybactwa.
- Programy rozwoju zawodowego dla odchodzących z rolnictwa i rybactwa – wprowadzenie osób odchodzących z rolnictwa i rybactwa na pozarolniczy rynek pracy poprzez zaproponowanie beneficjentom zindywidualizowanych programów rozwoju zawodowego przez instytucje rynku pracy.
- Wsparcie w zakresie świadczenia usług doradczych dotyczących działalności pozarolniczej (m.in. przez ODRy), poprawa dostępu do informacji gospodarczych w regionie.

Cel tematyczny 9. Promowanie włączenia społecznego, walka z ubóstwem i wszelką dyskryminacją

- Rewitalizacja obszarów popeegierowskich – uporządkowanie przestrzeni w celu wykorzystania na cele rekreacyjne i kulturalne (tereny zielone, parki, skwery, świetlice, biblioteki itp.), a także drogi lokalne zapewniające spójność działań rewitalizacyjnych.
- Usługi zdrowotne i społeczne mieszkańców obszarów wiejskich - wsparcie dla działań realizowanych w gminach wiejskich; świadczenie spersonalizowanych i zintegrowanych usług

społecznych (m.in. pomocy społecznej, wsparcia rodziny i pieczy zastępczej, opiekuńczych i zdrowotnych) w celu zwiększenia ich dostępności.

- Wsparcie dla osób wykluczonych lub zagrożonych wykluczeniem na obszarach wiejskich – działania na rzecz odchodzenia od opieki instytucjonalnej (przede wszystkim leczenia szpitalnego) na rzecz opieki środowiskowej, świadczonej na poziomie lokalnej społeczności.
- Wsparcie sektora ekonomii społecznej na obszarach wiejskich – wsparcie dla organizacji zajmujących się działalnością na rzecz rozwiązywania problemów społecznych i ekonomicznych mieszkańców obszarów wiejskich.
- **Przedszkola na obszarach wiejskich** - wsparcie dotyczyć będzie tworzenia nowych miejsc wychowania przedszkolnego, rozszerzenia oferty tych placówek oraz podwyższanie kwalifikacji nauczycieli.
- *Strategie rozwoju lokalnego kierowane przez społeczność* - kierunki działania służące odnowie społeczno-gospodarczej poszczególnych obszarów wiejskich i zdegradowanych będą określone w Lokalnych Strategiach Rozwoju.

Cel tematyczny 10. Inwestowanie w kształcenie, szkolenie oraz szkolenie zawodowe na rzecz zdobywania umiejętności i uczenia się przez całe życie

- **Podniesienie kompetencji kluczowych**, właściwych postaw i umiejętności niezbędnych na rynku pracy oraz rozwój indywidualnego podejścia do ucznia, szczególnie ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi.
- **Wzrost dostępności do wysokiej jakości edukacji przedszkolnej na obszarach wiejskich**.
- Wsparcie osób dorosłych z obszarów wiejskich w uczeniu się przez całe życie przez nabywanie i/lub podwyższanie kompetencji.
- **Kształcenie oraz doskonalenie zawodowe uczniów** oraz osób dorosłych z obszarów wiejskich.

Załącznik nr 4 Diagnoza sytuacji na obszarach wiejskich

Obszary wiejskie pełnią wiele funkcji o zasadniczym znaczeniu dla zrównoważonego rozwoju kraju zarówno w sferze produkcji (rolniczej i pozarolniczej), konsumpcji, jak i dostarczania dóbr publicznych. Obszary wiejskie są miejscem życia ok. 40% populacji Polski. Zarazem na obszarach tych znajduje się zdecydowana większość form ochrony przyrody oraz prowadzone są różne rodzaje aktywności gospodarczej, z których najbardziej powszechne i charakterystyczne jest rolnictwo.

Jednocześnie obserwuje się wciąż głębokie zróżnicowanie poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego i duże dysproporcje w jakości życia (m.in. dostęp do infrastruktury i usług publicznych oraz jej jakość, dostępność transportowa i energetyczna) między wsią a miastem oraz wewnętrzne zróżnicowanie w tym zakresie na wsi (w ujęciu międzyregionalnym na linii wschód-zachód oraz w relacji centrum-peryferie w ramach poszczególnych województw). Pomimo wdrażania działań mającej na celu konwergencję rozwojową, postępuje zjawisko odwrotne – rosnące zróżnicowanie poziomów rozwoju zarówno wewnątrz regionów jak i między nimi. Wskazuje to na małą skuteczność mechanizmów dyfuzji rozwoju wskutek wspierania relatywnie wysoko rozwiniętych obszarów kosztem niwelowania głębokich różnic w tym zakresie. W efekcie najszybciej rozwijają się tereny wiejskie położone w centrach podmiejskich, najwolniej zaś – położone peryferyjnie w stosunku do centrów rozwoju².

Ocena rozwoju obszarów wiejskich wskazuje na konieczność podniesienia ich poziomu cywilizacyjnego, wzmocnienia potencjału rozwojowego ośrodków lokalnych, rozwoju usług publicznych, pełnego wykorzystania sieci teleinformatycznych, poprawy jakości placówek edukacji, rewitalizacji miast i miasteczek oraz rozwoju wszystkich form innowacyjności.

Rozwój gospodarczy obszarów wiejskich zależy od zasobów i efektywności wykorzystania: kapitału ludzkiego, społecznego, ziemi i surowców (odnawialnych i nieodnawialnych), a także postępu technologicznego oraz inwestycji. Wkład obszarów wiejskich w zrównoważony rozwój kraju wymaga zarazem zwiększenia konkurencyjności sektora rolno-spożywczego oraz tworzenia i rozwijania nowych czynników rozwoju gospodarczego obszarów wiejskich - w szczególności pozarolniczych miejsc pracy (również z wykorzystaniem elastycznych form pracy oraz mobilności zawodowej i przestrzennej), działalności usługowej i działalności towarzyszącej produkcji rolnej³.

Rozdrobniona struktura sektora rolnego skutkuje bardzo niską społeczną wydajnością pracy. Na ogół obszary wiejskie o znaczącej roli rolnictwa w strukturze gospodarczej charakteryzują się niższym poziomem rozwoju niż pozostałe. Zarazem rodzinne gospodarstwa rolne często pełnią funkcję rezerwuarów niewykorzystanych zasobów pracy oraz gwarantów bezpieczeństwa socjalnego wiejskich rodzin. Z kolei ewentualny wzrost wydajności pracy w rolnictwie będzie wpływał na pogłębienie niekorzystnej sytuacji na wiejskim rynku pracy, o ile nie pojawią się możliwości rozwoju pozarolniczych form aktywności gospodarczej. Brak pozarolniczych miejsc pracy podsyca niekorzystne procesy depopulacyjne na obszarach wiejskich o niskim poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego⁴.

---

² *Monitoring rozwoju obszarów wiejskich. Etap I. Synteza*, Forum Inicjatyw Rozwojowych, 2014.

³ *Strategia zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa na lata 2012-2020*, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

⁴ *Monitoring rozwoju obszarów wiejskich...*

Kierunek rozwoju obszarów wiejskich ma również kluczowe znaczenie dla zachowania i ochrony środowiska naturalnego kraju. Ciągłe zmiany w środowisku (w szczególności zmiany klimatu i ich skutki) są nadal aktualnym wyzwaniem dla rozwoju społecznego i gospodarczego wsi. Leśnictwo, rolnictwo i rybactwo są głównymi rodzajami działalności, które realizują cele związane z ochroną zasobów naturalnych. Jednocześnie są działalnością w przypadku której bardzo istotne jest uwzględnianie zasad ochrony środowiska⁵.

Poniżej przedstawiono skrótowy opis poszczególnych dziedzin rozwoju obszarów wiejskich będących przedmiotem postulowanych w *Pakcie* rozwiązań.

1. Usługi publiczne wysokiej jakości na obszarach wiejskich

Dostęp do usług zdrowotnych i opiekuńczych

W okresie 2009-2014 w całym kraju nastąpiła niewielka poprawa dostępności do usług medycznych, wyrażona przez wzrost liczby przychodni. Niemniej jednak w zdecydowanie najgorszej sytuacji są gminy wiejskie oraz otoczenie miast małych i średnich poza obszarami metropolitalnymi. W *Raporcie o rozwoju społeczno-gospodarczym, regionalnym oraz przestrzennym* wskazuje się, iż „jest to naturalny rozkład funkcji, jakie pełnią poszczególne ośrodki, dlatego tak ważne są dobre połączenia komunikacyjne między miastami a gminami wiejskimi”⁶.

Na obszarach wiejskich wciąż występują duże deficyty w zakresie kompleksowych usług opieki nad dzieckiem. W roku szkolnym 2014/2015 jedynie 60,8% dzieci na wsi w grupie wiekowej 3-5 lat brało udział w zajęciach przedszkolnych (w miastach 92,9%). Po kilku latach niewielkiego, lecz stałego wzrostu liczby placówek wychowania przedszkolnego na wsi, w roku szkolnym 2014/2015 ich liczba przestała rosnąć, osiągając wartość 11 365⁷.

Generalnie dostęp do infrastruktury społecznej na obszarach wiejskich należy ocenić jako niewystarczający, przede wszystkim w zakresie opieki nad osobami starszymi, ale także dziećmi. Stanowi to istotną przeszkodę w zakresie rozwoju przedsiębiorczości i zwiększania zatrudnienia wśród mieszkańców obszarów wiejskich, w szczególności kobiet.

Wyrównywanie szans edukacyjnych [i dostęp do dóbr kultury]

Poziom zatrudnienia na obszarach wiejskich niezmiennie zależy w znacznej mierze od wykształcenia mieszkańców, który w odniesieniu do obszarów wiejskich ulega poprawie, jednak nadal jest niski, a strukturę wykształcenia ludności wiejskiej należy uznać za niekorzystną i będącą jedną z przyczyn wielu negatywnych zjawisk obserwowanych na tych obszarach.

W związku z obserwowanym od kilkunastu lat niżem demograficznym, od roku szkolnego 2003/2004 wyraźnie zmniejszyła się liczba szkół podstawowych na wsi – w roku szkolnym 2013/2014 ich liczba wyniosła 8 612⁸, co oznacza spadek w tym okresie o 16,6%, podczas gdy w miastach spadek wyniósł zaledwie 2,6%. Z kolei na wsi odnotowano mniejszą niż w miastach liczbę uczniów na jedną szkołę

⁵ *Strategia zrównoważonego rozwoju wsi...*

⁶ *Raport o rozwoju społeczno-gospodarczym, regionalnym oraz przestrzennym*, 2016.

⁷ *Oświata i wychowanie w roku szkolnym 2014/2015*, Główny Urząd Statystyczny.

⁸ Wraz ze szkołami specjalnymi 8 923.

(103, w miastach 337). Ponadto zbliżony poziom komputeryzacji szkół na wsi i w mieście, przy jednocześnie lepszej dostępności do komputerów dla uczniów na wsi, jest istotnym czynnikiem wyrównywania szans edukacyjnych. Z drugiej strony aż 28,1% uczniów szkół wiejskich było objętych dowożeniem do szkół (w miastach 4,4%)⁹.

W przeciwieństwie do szkół podstawowych, liczba gimnazjów na wsi w omawianym okresie wzrosła (do 3 392¹⁰, tj. o 8,1%), i to w tempie nieco szybszym niż w miastach (7,5%). Gimnazja na wsi także wykazywały – choć w mniejszym stopniu – korzystniejsze niż w miastach warunki nauczania pod względem liczby uczniów na szkołę. Dowożeniem do gimnazjów wiejskich objętych było aż 46,2% uczniów (w miastach 10,5%)¹¹.

Szkoły wiejskie zapewniają swoim podopiecznym zbliżoną do placówek w mieście liczbę zajęć pozalekcyjnych i nadobowiązkowych, także odsetek uczniów uczęszczających na zajęcia pozalekcyjne na wsi i w mieście jest podobny. Z drugiej strony wyniki sprawdzianu szóstoklasistów przeprowadzonego w 2014 r. analizowane w podziale na grupy miejscowości były wprost proporcjonalne do wielkości miejscowości – najniższą średnią ilość punktów zdobyli w nim uczniowie wiejskich szkół (24,7 pkt. w skali od 0 do 40). Podobnie w przypadku egzaminu gimnazjalnego wyniki uczniów z wiejskich gimnazjów plasowały się poniżej średniej w każdej z części egzaminu¹².

W roku szkolnym 2014/2015 na wsi zlokalizowanych było 11,1% szkół ponadgimnazjalnych (13,6% techników, 12,4% zasadniczych szkół zawodowych, 8% liceów ogólnokształcących)¹³.

2. Infrastruktura techniczna

Dostępność transportowa i mobilność przestrzenna

Niski poziom rozwoju infrastruktury transportowej na obszarach wiejskich jest poważną barierą w rozwoju przedsiębiorczości oraz mobilności pracujących. Dotyczy to zarówno poziomu nasycenia obszarów wiejskich infrastrukturą transportową, jak również odpowiedniej jakości infrastruktury komunikacyjnej (w szczególności chodzi tu o brak rozwiązań systemowych obejmujących m.in. zintegrowanie różnych środków transportu i komunikacji). Odsetek gospodarstw domowych na wsi, które oceniając otoczenie miejsca zamieszkania, wskazały na wielką trudność w dostępie do usług transportu publicznego, w 2012 r. wyniósł 12,1%¹⁴.

Od 2000 r. corocznie obserwuje się wyraźny spadek w liczbie przewozów pasażerskich ogółem (bez komunikacji miejskiej). Liczba analizowanych przewozów pasażerskich w 2012 r. stanowiła niecałe 60% wartości z 2000 r. Jednocześnie na wsi jest bardzo wysoki odsetek korzystających z samochodów

---

⁹ *Oświata i wychowanie...*

¹⁰ Wraz ze szkołami specjalnymi 3 581.

¹¹ *Oświata i wychowanie...*

¹² *Ibid.*

¹³ *Ibid.*

¹⁴ Dane z badania EU-SILC (Europejskie Badanie Dochodów i Warunków Życia).

osobowych, przy dość niskim korzystaniu z usług przewoźników prywatnych, co może świadczyć o niskiej podaży tych usług przy znacznym na nie popycie¹⁵.

Włączenie cyfrowe i pocztowe obszarów wiejskich

Systematycznie rośnie liczba mieszkańców obszarów wiejskich, którzy regularnie korzystają z Internetu. Corocznie zauważalny jest wzrost wartości odsetka gospodarstw domowych na wsi posiadających dostęp do Internetu, który w 2014 r. wyniósł 71,5%¹⁶. Z drugiej strony dostępność sieci nowej generacji jest słabą stroną obszarów wiejskich w Polsce.

Z kolei odsetek ludności wiejskiej w wieku 16-74 lat regularnie (co najmniej raz w tygodniu) korzystających z Internetu w ogólnej liczbie ludności wiejskiej w 2014 r. wyniósł 54%¹⁷. Wartość ta nadal jest na poziomie, który wskazuje na znaczną trudność w stosowaniu telepracy jako jednego ze sposobów na wzrost aktywności zawodowej mieszkańców obszarów wiejskich.

Jednocześnie obszary wiejskie charakteryzują się najniższym stadium rozwoju w dziedzinie e-administracji. Duże różnice w tym zakresie występują nie tylko na poziomie miasto-wieś, lecz także między gminami wiejskimi i miejsko-wiejskimi.

Bezpieczeństwo energetyczne [rozwój rozproszonych źródeł energii]

Jednym z czynników najsilniej różnicujących obecnie jakość życia w Polsce jest poziom komfortu energetycznego, który w metropoliach zbliża się do standardu europejskiego, podczas gdy na obszarach wiejskich utrzymuje się na bardzo niskim poziomie. Systemowego rozwiązania wymaga więc powstały wskutek zaniedbań inwestycyjnych problem niewydolności potencjału energetycznego i linii przesyłowych oraz braku zdywersyfikowanych źródeł bezpieczeństwa energetycznego na obszarach wiejskich. Na terenach wiejskich odczuwalne są problemy z utrzymaniem parametrów energii elektrycznej (długie ciągi sieci niskiego napięcia)¹⁸. Niewydolność linii przesyłowych stanowi poważną barierę w rozwoju innowacyjnego i konkurencyjnego rolnictwa oraz przedsiębiorczości na wsi. Dodatkową przeszkodą w realizacji inwestycji na obszarach wiejskich jest lokalna niestabilność przesyłu energii, a tym samym brak bezpieczeństwa energetycznego. Przystarzała sieć energetyczna na terenach wiejskich nie gwarantuje stałych dostaw odbiorcom indywidualnym, a ponadto utrudnia rozwój małych elektrowni, w tym również elektrowni opartych na odnawialnych źródłach energii¹⁹.

Realną szansą na zwiększenie bezpieczeństwa energetycznego obszarów wiejskich, a tym samym na stworzenie możliwości ich rozwoju, może być wykorzystanie rozproszonych odnawialnych źródeł energii (OZE). Bezpieczeństwo energetyczne, w szczególności na poziomie lokalnym, może być wzmacniane poprzez dywersyfikację źródeł energii, wykorzystującą i upowszechniającą rozwiązania w zakresie jej wytwarzania z surowców produkowanych lub przetwarzanych w gospodarstwach czy też w obrębie lokalnych jednostek terytorialnych (np. gmin). Szczególny potencjał w tym zakresie tkwi w biomacie pochodzenia rolniczego - np. biogazownie rolnicze w 2014 r. przetworzyły łącznie

---

¹⁵ *Dojazdy do pracy w 2010 roku na podstawie BAEL*, Główny Urząd Statystyczny.

¹⁶ *Sprawozdanie z realizacji w 2014 r. Narodowych Strategicznych Ram Odniesienia na lata 2007-2013*, Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju.

¹⁷ Na podstawie danych GUS/Eurostatu (badanie „Wskaźniki społeczeństwa informacyjnego”).

¹⁸ Raport...

¹⁹ *Strategia zrównoważonego rozwoju wsi...*

ponad 2,1 mln ton surowców, z czego 80% stanowiły różnego rodzaju produkty uboczne z rolnictwa i pozostałości z przetwórstwa rolno-spożywczego.

Infrastruktura wodno-kanalizacyjna

Stopień zwodociągowania obszarów wiejskich na koniec 2014 r., liczony jako stosunek liczby budynków mieszkalnych podłączonych do sieci wodociągu zbiorowego do liczby budynków mieszkalnych ogółem, wynosił 81,5%. Pomimo wyraźnej poprawy, nadal istnieją obszary o niewystarczającej dostępności do sieci wodociągowej, co szczególnie manifestuje się w Polsce wschodniej i południowej. Jedynie w czterech województwach (kujawsko-pomorskim, łódzkim, opolskim i wielkopolskim) wskaźnik zwodociągowania przekraczał 90%. Natomiast najniższymi wskaźnikami zwodociągowania charakteryzowały się województwa małopolskie i podkarpackie, w których procent zwodociągowania wynosił poniżej 70%.

Znacznie gorzej przedstawia się sytuacja w dostępie do infrastruktury kanalizacyjnej. Mimo że obserwowany jest stały wzrost stopnia skanalizowania obszarów wiejskich, wyrażonego jako stosunek liczby budynków mieszkalnych podłączonych do zbiorczej sieci kanalizacyjnej do liczby budynków mieszkalnych ogółem, w 2014 r. wynosił on 32,3%. Jedynie w woj. podkarpackim większość budynków mieszkalnych na wsi było podłączonych do kanalizacji zbiorczej, natomiast w trzech województwach wskaźnik skanalizowania obszarów wiejskich nie przekraczał 20%, w województwie lubelskim wynosząc zaledwie 16,6%²⁰.

Dysproporcja pomiędzy stanem dostępności do zbiorowej sieci wodociągowej i do zbiorowej sieci kanalizacji wynika m.in. z faktu, że rozwój sieci wodociągowej stoi znacznie wyżej w hierarchii potrzeb ludności wiejskiej. Ponadto inwestycje z zakresu kanalizacji i oczyszczalni ścieków są dużo bardziej kapitałochłonne i postrzegane są często jako dodatkowe obciążenie finansowe, a nie jako element podnoszący standard życia i ograniczający degradację środowiska naturalnego.

3. Zasoby naturalne (środowisko)

Utrzymanie bioróżnorodności, zrównoważone wykorzystanie zasobów naturalnych, rozwój praktyk na rzecz przeciwdziałania zmianom klimatycznym

Polska charakteryzuje się stosunkowo dużym zróżnicowaniem siedlisk przyrodniczych, gatunków roślin i zwierząt oraz i naturalnego krajobrazu, także kształtowanych przez działalność rolniczą. Zachowaniu różnorodności biologicznej służą różnorodne formy ochrony przyrody, ale ogromne znaczenie ma także prowadzenie zrównoważonej gospodarki rolnej. Ekstensywny sposób gospodarowania ma szczególne znaczenie w regionach o mozaikowej strukturze rolnictwa oraz w regionach, które cechuje wysoki udział trwałych użytków zielonych i występowanie obszarów półnaturalnych w tym mokradłowych, których duża część położona jest na obszarach Natura 2000. Blisko połowa typów zespołów roślinnych występujących w Polsce posiada swoje siedliska na obszarach wiejskich, a główną ostoję dla różnorodności biologicznej stanowią ekstensywne łąki, pastwiska, stawy i lasy.

---

²⁰ *Sprawozdanie z realizacji inwestycji z zakresu wodociągów i sanitacji wsi w roku 2014*, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

Rozdrobnienie i tradycyjny charakter znacznej części polskiego rolnictwa stanowią jego atut z punktu widzenia celów klimatycznych. Mozaikowaty krajobraz z miedzami, szpalerami drzew oraz kępami zadrzewień i śródpolnymi oczkami wodnymi sprzyja nie tylko różnorodności biologicznej, ale i przeciwdziałaniu i ograniczaniu skutków zmian klimatu. Szacuje się, że około 24% powierzchni kraju to grunty rolne użytkowane w sposób sprzyjający zachowaniu różnorodności biologicznej – to tereny gospodarstw o ekstensywnej produkcji, obszary rolne z udziałem mozaiki pól i nieproduktywnych elementów krajobrazu (miedz, śródpolnych zadrzewień, oczek wodnych itp.), a także półnaturalne siedliska i ostoje gatunków zagrożonych²¹. W całkowitej powierzchni obszarów o szczególnych walorach przyrodniczych dominujący udział stanowią grunty użytkowane rolniczo. Ponadto użytki rolne w 2014 r. stanowiły 36,3% powierzchni obszarów chronionego krajobrazu.

Z drugiej strony wskaźnik FBI (*Farmland Bird Index*), tj. zagregowany indeks stanu populacji 23 gatunków ptaków typowych dla siedlisk krajobrazu rolniczego, będący oficjalnie stosowanym wskaźnikiem stanu środowiska w ekosystemach użytkowanych rolniczo, stale spada od 2008 r., w 2014 r. wynosząc 0,84 (2000=1)²².

W Polsce jest już obecnie realizowany szereg działań w zakresie adaptacji do zmian klimatycznych. Obecnie ustanowione cele w zakresie redukcji emisji gazów cieplarnianych uwzględniają także aspekty rolnicze, lecz ich osiągnięcie w perspektywie do 2020 r. nie stanowi wyzwania z uwagi na to, iż poziom emisji w Polsce znacznie obniżył się w okresie transformacji. Dane liczbowe dotyczące emisji gazów cieplarnianych wskazują na obniżenie udziału rolnictwa²³ w całkowitej emisji gazów cieplarnianych w Polsce w stosunku do roku 2009. Udział emisji gazów cieplarnianych z rolnictwa wyrażony w ekwiwalencie CO₂ w całkowitej emisji gazów cieplarnianych w Polsce w 2012 r. wyniósł 9,18% (wobec 9,73% w 2009 r.)²⁴.

Ochrona gleb, wód i powietrza przed zanieczyszczeniami

Z badań jakości wód podziemnych wynikało, że ok. 63% badanych punktów pomiarowych charakteryzował dobry stan chemiczny wód podziemnych (klasa I, II, III), natomiast w ok. 37% punktów stwierdzono słaby stan chemiczny (klasa IV, V). Analiza jakości wód podziemnych pod kątem występowania azotanów w 2014 r. wykazała, że w 82,8% stanowisk pomiarowych występowały niskie wartości stężeń, w 6,4% stanowisk zanotowano średnie wartości stężeń, a w 10,6 % stanowisk wysokie stężenia²⁵. Źródłem przekroczeń poziomu substancji biogenych mogą być zarówno zanieczyszczenia bytowe, jak i działalność rolnicza. W latach 2012-2016 ustanowiono 48 obszarów szczególnie wrażliwych na zanieczyszczenia azotanami pochodzenia rolniczego (tzw. OSN). Zajmują one 4,46% powierzchni kraju, co stanowi ok. 7,36% użytków rolnych. Obszary OSN wyznaczane są tam, gdzie wyraźnie stwierdza się zagrożenie dla jakości wód ze strony gospodarki rolnej i gdzie niezbędne

---

²¹ Mirosław Gwiazdowicz, *Środowisko przyrodnicze na obszarach wiejskich – zagrożenia i szanse*, Studia BAS Nr 4(24) 2010.

²² Na podstawie danych GIOŚ.

²³ Sektor rolnictwa, zgodnie z metodyką IPCC (Intergovernmental Panel on Climate Change – Międzyrządowy Zespół ds. Zmian Klimatu), obejmuje emisje CH₄ i N₂O z produkcji zwierzęcej, roślinnej, gleb rolnych i spalania resztek roślinnych, nie obejmuje natomiast spalania paliw przez pojazdy i maszyny rolnicze ani zalesień rolnych.

²⁴ Na podstawie danych KOBIZE/GUS.

²⁵ *Ochrona środowiska 2015...*

jest podjęcie specjalnych działań, wykraczających poza przepisy prawa powszechnie obowiązującego, które dla mają na celu ograniczenie dopływu związków azotu ze źródeł rolniczych.

Stan jakości powietrza na terenie Polski w ostatnich latach ulegał sukcesywnej poprawie dzięki zmniejszeniu emisji głównych zanieczyszczeń. Rolnictwo w 2013 r. odpowiadało za emisję 543,51 tys. ton metanu, 52,45 tys. ton podtlenku azotu oraz 883,46 tys. ton dwutlenku węgla, co przekładało się na 7,6% udział w emisji gazów cieplarnianych. Nakłady na środki trwałe służące redukcji zanieczyszczeń w zakresie ochrony powietrza w 2014 r. wyniosły 2 130 mln zł, zaś w zakresie ochrony klimatu i warstwy ozonowej - 341,7 mln zł. Środki te przełożyły się na wzrost zdolności urządzeń i instalacji do redukcji zanieczyszczeń pyłowych oraz gazowych. Jedną z dróg poprawy jakości powietrza i minimalizacji negatywnych skutków emisji gazów cieplarnianych może być wykorzystanie energii ze źródeł odnawialnych (OZE). Według danych GUS udział energii ze źródeł odnawialnych w pozyskaniu energii pierwotnej w 2014 r. wyniósł 11,8% (utrzymując się mniej więcej na poziomie sprzed roku), a udział energii elektrycznej wytworzonej z odnawialnych nośników energii w zużyciu energii elektrycznej brutto²⁶ wyniósł 12,3% (wzrost z 10,7% w 2013 r.)²⁷.

Gospodarowanie zasobami wodnymi na obszarach wiejskich;

Pobór wody na potrzeby nawodnień w rolnictwie i leśnictwie oraz na napełnianie i uzupełnianie stawów rybnych w 2014 r. wyniósł 1056,6 hm³, natomiast powierzchnia nawodnień obiektów małej retencji wodnej wynosiła 166 501,3 ha²⁸.

Znaczącą rolę w retencjonowaniu wody, a także w poprawie jej jakości, odgrywają ziemne stawy rybne. Szacując powierzchnię użytkową stawów na około 60 000 ha a głębokość zalewu na 1 m, ich pojemność retencyjna wynosi ok. 600 mln m³ wody. Ilość tę należy powiększyć o około połowę ze względu na pojemność retencyjną dna stawowego²⁹, co łącznie daje kubaturę 900 mln m³ gromadzonej rocznie wody, czyli dwukrotną objętość największego zbiornika retencyjnego w kraju, jakim jest Jezioro Solińskie³⁰.

W latach 2012-2016 ustanowiono 48 obszarów szczególnie wrażliwych na zanieczyszczenia azotanami pochodzenia rolniczego (tzw. OSN). Zajmują one 4,46% powierzchni kraju, co stanowi ok. 7,36% użytków rolnych. Obszary OSN wyznaczane są tam, gdzie wyraźnie stwierdza się zagrożenie dla jakości wód ze strony gospodarki rolnej i gdzie niezbędne jest podjęcie specjalnych działań, wykraczających poza przepisy prawa powszechnie obowiązującego, które dla mają na celu ograniczenie dopływu związków azotu ze źródeł rolniczych.

4. Przedsiębiorczość

Przezwyciężanie ubóstwa i wykluczenia społecznego

---

²⁶ Tj. wraz ze stratami i różnicami bilansowymi.

²⁷ Dane Krajowego Ośrodka Bilansowania i Zarządzania Emisjami zatwierdzone przez Ministerstwo Środowiska.

²⁸ *Ochrona środowiska 2015*, Główny Urząd Statystyczny.

²⁹ Augustyn D. 2001. *Hydrological importance of carp ponds in the upper Vistula River catchment basin. Ecohydr. And Hydrobiol. 1*, 401-411.

³⁰ Strategia Karp 2020.

Udział osób żyjących poniżej relatywnej granicy ubóstwa³¹ na obszarach wiejskich w ogólnej liczbie ludności na obszarach wiejskich cechuje od 2009 r. powolne tempo spadku, przy czym w 2014 r. ukształtował się na poziomie 24,4%³². Znaczny poziom bezrobocia (w tym bezrobocia ukrytego) oraz niski poziom dochodów gospodarstw domowych przekładają się na wysoki poziom zagrożenia ubóstwem na obszarach wiejskich. Szczególnie zagrożone ubóstwem są gospodarstwa domowe rolników (12,1% członków tych gospodarstw w 2014 r. było dotkniętych ubóstwem skrajnym, tj. żyło poniżej minimum egzystencji)³³. Udział osób żyjących poniżej relatywnej granicy ubóstwa³⁴ na obszarach wiejskich w ogólnej liczbie ludności na obszarach wiejskich cechuje od 2009 r. powolne tempo spadku, przy czym w 2014 r. ukształtował się na poziomie 24,4%³⁵. Z kolei ubóstwa skrajnego doświadczyło wówczas aż 11,8% mieszkańców wsi, co stanowiło ponad 60% osób żyjących poniżej minimum egzystencji³⁶.

Rozwój przedsiębiorczości (w tym dostępu do instytucji otoczenia biznesu)

Podstawowym warunkiem rozwoju obszarów wiejskich jest wzrost ich różnorodności poprzez wzbogacanie struktury funkcji społeczno-gospodarczych. Istotne znaczenie ma w tym kontekście rozwój pozarolniczych funkcji gospodarczych, tj. usług, turystyki, mieszkalnictwa, leśnictwa, rzemiosła, produkcji i drobnej wytwórczości. Jednym z powodów pojawiania się nowych form działalności gospodarczej jest trudna sytuacja ekonomiczna tradycyjnych gospodarstw rolnych, zmuszonych do poszukiwania dodatkowych źródeł dochodów. Rozwój działalności pozarolniczej umożliwia pełniejsze wykorzystanie zasobów pracy i kapitału oraz aktywizację mieszkańców wsi.

Rosnąca liczba pozarolniczych podmiotów gospodarczych jest jednym z istotniejszych trendów współczesnych przekształceń na obszarach wiejskich. Wsparcie dla mikro, małych i średnich przedsiębiorstw na wsi po wejściu Polski do UE spowodowało ich dynamiczny rozwój i dywersyfikację ekonomiczną obszarów wiejskich. Dzięki temu wzrasta poziom wielofunkcyjności obszarów wiejskich, na których do niedawna jedyną funkcją było rolnictwo. Wysokie wskaźniki aktywności gospodarczej na obszarach wiejskich występują w sąsiedztwie dużych miast i na obszarach atrakcyjnych turystycznie. Największe efekty dla rozwoju gospodarczego przynosi sektor usług, który w sposób szczególny może wykorzystać endogeniczny potencjał obszarów wiejskich, w tym ich walory środowiskowe i kulturowe.

Rozwój przedsiębiorczości na wsi ma wpływ na rozwój regionów, w tym także na poprawę jakości życia na wsi. Jednakże oprócz obszarów dynamicznie rozwijających się, gdzie mieszkańcy wsi z powodzeniem wykorzystują wsparcie unijne, nadal obserwować można obszary stagnacji, w których z pomocy UE korzysta mała liczba przedsiębiorców. Wynika to z braku odpowiedniej wiedzy, doświadczenia, informacji oraz przykładów dobrych praktyk, a często także z braku własnych środków inwestycyjnych. Kluczowe w tej sytuacji jest stworzenie odpowiednich ram instytucjonalnych, finansowych i programowych kształtujących i wspierających rozwój pozarolniczej przedsiębiorczości na obszarach wiejskich. Należy m.in. zwiększyć dostęp do instytucji otoczenia

³¹ Jako relatywną granicę ubóstwa przyjmuje się 50% średnich wydatków ogółu gospodarstw domowych.

³² Na podstawie danych GUS (*Badanie budżetów gospodarstw domowych*).

³³ *Ubóstwo ekonomiczne w Polsce w 2014 r.*, GUS.

³⁴ Jako relatywną granicę ubóstwa przyjmuje się 50% średnich wydatków ogółu gospodarstw domowych.

³⁵ Na podstawie danych GUS (*Badanie budżetów gospodarstw domowych*).

³⁶ *Ubóstwo ekonomiczne...*

biznesu, które oferują przedsiębiorcom oraz osobom zamierzającym rozpocząć prowadzenie własnej działalności gospodarczej usługi wspierające (w tym min. usługi informacyjne, doradcze lub finansowe)³⁷.

Mobilność i doskonalenie zawodowe oraz kształcenie przez całe życie

Według danych GUS, struktura wykształcenia mieszkańców wsi w wieku 13 lat i więcej kształtowała się w 2011 r. następująco: wyższe – 9,9%, policealne – 1,6%, średnie – 23,9%, zasadnicze zawodowe – 26,5%, gimnazjalne – 6%, podstawowe ukończone – 25,6%, pozostałe – 6,4%³⁸. W 2014 r. osoby zamieszkujące na wsi i uczące się stanowiły 13,2% populacji w wieku 15-64 lat (%)³⁹.

Aktywność zawodowa

Według danych uzyskanych z Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności, współczynnik aktywności zawodowej⁴⁰ na wsi w IV kwartale 2015 r. wynosił 56,3%, będąc przy tym nieznacznie niższym niż w miastach (56,6%). Wartość wskaźnika zatrudnienia⁴¹ na obszarach wiejskich (52%, w miastach 52,9%) nie wskazuje na pełne wykorzystanie zasobów pracy. Stopa bezrobocia⁴² na wsi wyniosła 7,6%, co stanowi istotny spadek (rok wcześniej - 8,5%, trzy lata wcześniej – 10%). Porównując ludność bezrolną z ludnością w gospodarstwach domowych z użytkownikiem indywidualnego gospodarstwa rolnego, należy zwrócić uwagę na wyraźnie niższe wskaźniki zarówno aktywności, jak i zatrudnienia, a także ponad dwukrotnie wyższy poziom bezrobocia w tej pierwszej grupie (9,7% do 4,4%)⁴³. Szczególnie niski poziom zatrudnienia ludności bezrolnej na wsi wiąże się nie tylko z mniejszą w porównaniu z ludnością miejską dostępnością miejsc pracy, lecz także z relatywnie niższym poziomem wykształcenia.

5. Konkurencyjność sektora rolnego

Wartość dodana w sektorze rolnym

Pod względem wartości produkcji rolnej Polska zajmuje siódme miejsce w Unii Europejskiej, przy czym jej udział w produkcji rolniczej UE wynosi 5,8%⁴⁴. Polska od kilku lat jest największym w UE producentem: jabłek, zagęszczonego soku z jabłek, porzeczki czarnej i pieczarek. W 2014 r. wartość globalnej produkcji rolniczej (w ujęciu nominalnym) wyniosła ok. 106 mld zł⁴⁵. Z kolei wartość dodana

³⁷ *Koncepcja systemowego wsparcia przedsiębiorczości*, IGiPZ PAN, FDPA; *Strategia zrównoważonego rozwoju wsi...*

³⁸ *Rocznik demograficzny 2014*, Główny Urząd Statystyczny.

³⁹ *Sprawozdanie z realizacji w 2014 r. Narodowych Strategicznych Ram Odniesienia na lata 2007-2013...*

⁴⁰ Udział ludności aktywnej zawodowo (osoby pracujące lub bezrobotne) w ogólnej liczbie ludności w wieku 15 lat i więcej.

⁴¹ Udział pracujących w ogólnej liczbie ludności w wieku 15 lat i więcej.

⁴² Bezrobotni, według BAEL, są to osoby w wieku 15-74 lat, które spełniały jednocześnie 3 warunki:

- w okresie badanego tygodnia nie były osobami pracującymi,

- aktywnie poszukiwały pracy,

- były gotowe podjąć pracę w ciągu dwóch tygodni następujących po tygodniu badanym.

⁴³ *Kwartalna informacja o rynku pracy* [2016.02.23], Główny Urząd Statystyczny.

⁴⁴ *Economic accounts for agriculture*, Eurostat.

⁴⁵ *Rolnictwo w 2014 r.*, Główny Urząd Statystyczny.

brutto sektora rolniczego (łącznie rolnictwo, łowiectwo, leśnictwo i rybactwo) w 2014 r. osiągnęła poziom 44,8 mld zł (w cenach bieżących)⁴⁶.

Rok 2014 był kolejnym rokiem, w którym rynkowe uwarunkowania produkcji rolniczej pogorszyły się. Miało to negatywny wpływ na opłacalność działalności rolniczej ogółem. Wskaźnik relacji cen produktów rolnych sprzedanych do towarów i usług zakupionych na cele bieżącej produkcji rolniczej i inwestycyjne oraz konsumpcję („nożyce cen”) wyniósł 94,8 (przyjmując, że 2013 r. = 100). Dynamika spadku cen produktów rolnych sprzedawanych przez gospodarstwa indywidualne (93,5) była wyższa od dynamiki spadku przeciętnych cen towarów i usług zakupywanych (98,6). Niemniej, w perspektywie członkostwa w UE, lata 2005-2014 można uznać za korzystne dla rolnictwa, bowiem ceny sprzedawanych produktów rolnych w Polsce rosły w tym czasie szybciej (151,5, przyjmując, że 2005 r. = 100) niż ceny środków bieżącej produkcji (147,9). Z drugiej strony przyjmując za punkt wyjścia rok 2010, mamy do czynienia z odwrotną relacją (wskaźnik dla cen środków produkcji 118,3, natomiast cen sprzedanych produktów – 116,1)⁴⁷.

Udział nakładów na działalność badawczą i rozwojową w dziedzinie nauk rolniczych do nakładów wewnętrznych⁴⁸ na działalność badawczą i rozwojową ogółem w kraju w 2013 r. wyniósł 5,11%⁴⁹. Oznaczało to odwrócenie obserwowanej w okresie 2010-2012 wyraźnej spadkowej tendencji w tym zakresie.

Stabilność rynków rolnych i ograniczanie ryzyka w sektorze rolnym;

W okresie od akcesji do UE do końca 2014 r. Polska otrzymała w ramach WPR ponad 1,4 mld euro na interwencje rynkowe. Notowany od przystąpienia do UE realny i trwały wzrost wydatków budżetowych na sektor rolny ma duże znaczenie dla poprawy sytuacji dochodowej krajowych producentów rolnych oraz dalszych procesów modernizacyjnych w tych gospodarstwach. Postępujące zmiany w ramach wspólnej organizacji rynków rolnych UE obejmują m.in. szczególne wsparcie tworzenia organizacji producentów rolnych i ich zrzeszeń, mające na celu wzmocnienie pozycji rolników w łańcuchu marketingowym oraz rozbudowanie instrumentów zarządzania rynkami w sytuacjach kryzysowych.

Rok 2014 był kolejnym rokiem, w którym rynkowe uwarunkowania produkcji rolniczej pogorszyły się. Miało to negatywny wpływ na opłacalność działalności rolniczej ogółem. Niemniej jednak, w perspektywie członkostwa w UE, lata 2005-2014 można uznać za korzystne dla rolnictwa, bowiem ceny sprzedawanych produktów rolnych w Polsce rosły w tym czasie szybciej niż ceny środków bieżącej produkcji (147,9). Z drugiej strony przyjmując za punkt wyjścia rok 2010, mamy do czynienia z odwrotną relacją⁵⁰.

Bezpieczeństwo i wysoka jakość żywności.

---

⁴⁶ *Polska – wskaźniki makroekonomiczne*, Główny Urząd Statystyczny (<http://stat.gov.pl/wskazniki-makroekonomiczne/>).

⁴⁷ *Rolnictwo w 2014 r. ...*

⁴⁸ Nakłady wewnętrzne na działalność B+R to nakłady poniesione w roku sprawozdawczym na prace B+R wykonane w jednostce sprawozdawczej, niezależnie od źródła pochodzenia środków, czyli łącznie ze środkami uzyskanymi z zagranicy (eksport prac B+R). Obejmują zarówno nakłady bieżące, jak i nakłady inwestycyjne na środki trwale związane z działalnością B+R, lecz nie obejmują amortyzacji środków trwałych.

⁴⁹ Na podstawie danych GUS.

⁵⁰ *Rolnictwo w 2014 r. ...*

Działania mające na celu poprawę jakości i zwiększenie bezpieczeństwa żywności obejmują m.in. wspieranie wytwarzania żywności metodami integrowanymi, ekologicznymi, tradycyjnymi i regionalnymi oraz z lokalnych surowców. W ramach PROW 2014-2020 wdrażano działanie 132 Uczestnictwo rolników w systemach jakości żywności, które miało na celu poprawę jakości produkcji przez wsparcie rolników uczestniczących w dobrowolnych systemach dotyczących jakości żywności w systemach wspólnotowych (System Chronionych Nazw Pochodzenia, System Chronionych Oznaczeń Geograficznych, System Gwarantowanych Tradycyjnych Specjalności, system rolnictwa ekologicznego) i krajowych (Integrowana Produkcja Roślin, Jakość Tradycja, System QMP, System Gwarantowanej Jakości Żywności QAFP, System Jakości Wieprzowiny PQS). W okresie 2007-2013 wdrażano także działanie 133 Działania informacyjne i promocyjne, mające na celu m.in. zwiększenie popytu na produkty rolne i środki spożywcze objęte mechanizmami jakości żywności oraz wsparcie grup producentów skupiających podmioty aktywnie uczestniczące w systemach jakości żywności. Działania w tym zakresie są kontynuowane w ramach PROW 2014-2020 (7.4 Systemy jakości produktów rolnych i środków spożywczych). Ponadto MRiRW realizuje Program Poznaj Dobrą Żywność, którego celem jest ułatwienie konsumentom dokonania wyboru produktów żywnościowych poprzez promowanie żywności o wysokiej i stabilnej jakości.

W 2014 r. została odwrócona tendencja wyraźnego wzrostu udziału próbek artykułów rolno-spożywczych o jakości handlowej niezgodnej z wymaganiami lub deklaracją producenta w stosunku do liczby próbek poddanych kontroli przez Inspekcję Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych. Wciąż jednak wartość ta znajdowała się na wysokim poziomie, wynosząc 17,5%.